

נמשלו ישראל לעוף, כה עוף אינו פורח בלי כנפים.
כך ישראל אינם יכולים לעשות דבר חוץ מזקניהם :
(מד"ר שמיני)

בעת התמוטטות הרוח, ישפל איש. שאלת החיים
תהפך כולה רק לשאלה מוכנית שפלה כלומר איך
משיגים עצים להסיק את התנור הקטן, לחמם על ידו
את בית החמר „האדם” והעצים הללו עולים ביוקר מפני
שהם „לחם”. ע"כ רבה היא העבודה להשיגם. אמנם הבית
הזה יש לו ג"כ חלונות שעל ידם נכנסים קרני אורה,
והם מפריעים את המנוחה השוממה שבקרבו, ע"כ צריך
הוא ג"כ לאמצעים הסותמים את החלונות הללו, שעל פי
הכרח זה נוצרו כל החכמות היפות, להמתת הזמן.
כשהסגנון הזה עולה מכל ההוראה של החיים ההויים, אין
אנו יכולים לשער עד כמה רוח הכלל עלול הוא להיות
שוקע ויורד ; והשקיעה היא עמוקה עד אין חקר. מתחלת
מעוממות זוהר המוסר הנשגב, ויורדת עד שכחת הצורה
האנושית. כחלת הירידה הזאת כשבאה להודווג לישראל,
היא מכשלת את כחו אלפים מונים יותר ממה שהיא
מכשלת כחם של כל עם ולשון. עם זה שהוא בעיקרו
ממלכת כהנים וגוי קדוש, שכל חייו הכלליים הם, שאיפה
גדולה, אדירה וארוכה לרוממות רוח נשגב ונעלה. כשערך
החיים, בחומריותם ורוחניותם יורדים עד שפלת הדיוטה
התחתונה של החומריות הגסה לבדה, ימלא מכאובים,
הפסק נשימה, פרעות בדפיקת הלב ופרפור אברים. „ישראל
נמשלים לעוף”, הוא נוצר לעוף והוא מוכרח לעוף, לכו
ובשרו

ובשרו ירננו אל אל חי. אבל, איך יתנשא לעוף ורגליו
 מוכעו בכויץ, וכל מרחב החיים מלא תוהו ובהו וחשך ביחש
 לממשלת הרוח ואצילות הנפש.

עת אשר יתקפו היאוש, ויאמר יעקב אולי זהו גורלו,
 כעת, ללכת על גחון, ללחך עפר, ישא ישראל עיניו, אל
 הזקנים שבדור; אל יחידי הסגולה, אשר על ברכיו נולדו,
 יראה הוד נפשם, ורוממות שאיפותיהם. מהם יכיר את
 רוחו, כי רוח האומה יתגלה בגדוליה, אז יכיר את תוכן
 חייו, אשר אם כי שאלת הלחם, היא שאלה גדולה שצריכה
 פתרונים, אבל, ידע נאמנה, כי לא היא תהיה כל הסכום
 של שאלת חייו הכלליים; ורות חיים חדשים, חיים מבעיים
 לו, חיים של קדושה ועדינות רוח, ימלאהו, וילך במסילתו
 לסול לו דרך אשר בה ועל ידה יגיע לכל חפצו, עד
 שגם שאלת הלחם תהיה יותר קרובה להפתר כי חפץ ה'
 בידו יצליח.

ע"כ גדולה היא ערכה של פעולת סיפור תולדותיהם
 של צדיקים לישראל. כמה שיגדל הרושם של החיון
 המפליא, של חיי איש הרוח, המתרומם מעל החפצים
 הפעוטים של המון החיים, וחי כולו באויר של קדושה
 וטהרה של צדק ומישרים. הנה האור הזורח חודר בכל
 עת, לפי המקבלים לפי המקרים, רק קמעא קמעא; ויש
 אשר ישעו העינים מקוצר רוח, ולא יחשו בקרני האור
 מדי עברם. אבל עת אשר יתקבצו כפי היכלת סכום הגון
 ממבסת קוי האור ששטפו ועברו בלא מעצור בכל משך
 חיי איש המעלה, אז יאספו להיות יחד לשמש צדקה,
 המאירה מחשכי ארץ באור עזה.

אחד מהחיוניות הנפלאים, שיש בידם לרומם נפש
 המסתכל

המסתכל בהם, היו בימינו חיי איש המורם מעם מו"ח הגאון הצדיק, פאר עמנו מרן אליהו דוד ראבינאוויטץ תאומים זצ"ל: האיש הגדול הזה, אשר שמו הטוב, כשמן טוב, קסם של גדולה ושל תפארת היה תמיד מלוהו, ותמיד היה משפיע על חוגו רוממות נפש, קדושה ותפארת. כל איש אשר זכה לקרבתו, נשאר זכרו כבר חרות עמו על לוח לבבו, וכל מקום אשר שם היה תחנותו, בדרך קבע או גם בדרך עראי, נשאר שמו כחותם, אשר אב לבנים יודיע אמתו בר לבבו ומהרת כפיו. בנענועים מיוחדים, ובחבה יתירה פנימית היה שם ר' אליהו דוד ז"ל נשא על כל שפה ולשון, של כל מי שבא עמו במגע ומשא, קרוב או רחוק, סגולה נפלאה היתה לנפש הגדולה הזאת, שהיו הלככות פונות אליה גם מרם שהיו יכולות להביא חשבון למה הן עורגות, זהו אמנם כחו של אוצר הטוב. הגדולה והגאונות האמיתית כשהם מתחברים ביחד בנפש נדיבה, לשפוך ממשה של אהבה של חופש, ושל כבוד על גוי ואדם יחד. והנה כאשר בעונינו חשך השמש, ונגנו ארון הקודש.

ואכן החן הזה שכלו אומר כבוד לוקח מאתנו. הנני מוצא לחובה לספר לדור, כפי אשר נזכר, את תכנית יקרת הנפש הנפלאה הזאת, את גדולת כחותיה רוממות חפציה, וכל אשר יעלה בידינו לדלות מהים הגדול הזה, שהיה מלא תורה ויראת ה', מדות קדושות ונשגבות, ומעשים טובים עד להפליא. אולי יועילו הפרטים, לרומם נפש כל הוגה בם, כאשר הועילה תמיד הפגישה של אותו צדיק ז"ל רכל מי שזכה לזה. ואולי נזכר לקחת לנו עכ"פ ציור קצר מתוכן סגולת הנשמה העדינה הזאת, אשר נתגלתה באלה החזיונות, אשר מעט מהרבה נודעו לנו, שמאלה

נקח

נקח חומר לרשום על ספר תולדותיו, למען יהיה שמו הטוב וזכרו חי אתנו, ודמות דיוקנו תעודדנו להנשא מעל לשפלותן של הרוחות הרעות המשוטטות כעת בעולם הממלאות את הלכבות קדרות ושממון. והחפץ של המוסר הטוב, יועיל אולי ג"כ לפעולת כפים, לחיי הפרט והכלל לחתמם בחותם האמת שבו היו חתומים חיייו של אותו צדיק ז"ל,

„הגאונות“ היא מחוברת לעולם, ממתנה, ועבודה. בין גאונות וכשרון השכל בין גאונות המוסר והצדק, שניהם אינם כאים כ"א כשיתחברו בנפש הגאונות שתי אלה יחד: מתת אלקים של נפש יתרה ונפלאה, האוגרת בתוכה סכום גדול של מעלות הרוח, וכח נשגב בעצם תולדתה, עם השקידה וקבלת עול העבודה מאהבה, לפתח את הכשרונות, להוציא את הסגולה הגנוזה מן הכח אל הפועל. אנו מוצאים לפעמים ג"כ גאונים מעילים, שזכו למה שהם רק בעבודה רבה ועמל גדול של שקידה נפלאה; אמנם כל החורך בעין בוחנת ימצא הבדל בין הגאונות הטבעיות, לאותה המלאכותית, כאותו ההבדל עצמו שיש בין הטבע והמלאכה ברוב, ויותר מזה שהנטייה המצויינת לשקידה ולאהבת העבודה כדי לכא אל תכלית מרום ונשגב; גם זאת היא אחת מתכונות הגאונות כשהיא נמצאת במדה גדולה, ע"כ סוף כל סוף, סבת הגאונות היא סגולה של יצירה שאמנם ביד האדם להגדילה ולהקטינה כפי בחירתו. אמנם במה שנוגע לתועלת היוצא מידעת התולדה של איזה גאון הנה יש תועלת מעשית, ותועלת עיונית, התועלת המעשית, הוא מעין „קנאת סופרים תרבה חכמה“, מה שהקירא הרואה, את ההוד וההדר הקדושה והתפארת הפנימית

הפנימית שזכה להם האיש הגדול, מתעורר בקרבו רצון פנימי לנסות כחו גם הוא ללכת בדרכיו, ואם לא יוכל לחקות חיקוי שלם, עכ"פ אי אפשר כלל שלא יזיז עי"ז ממקום שפלותו להתעלות לצד עילאה לבחור גם הוא איזה דרכים טובים, וקנינים יקרים כאלה כאשר הרבה לעבוד בהם גבור התולדה; אמנם התועלת העיונית, היא גדולת הנפש שמתגדלת לרגלי כל חזיון נשגב ונאדר בקדש, המתיצב לפניה, שהמראה הגדול בעצמו, מרומם את הרוח ומערך את הלב. גם אם לא יעלה על הדעת לאחוז בדרכים מעשיים להתדמות, למה שהוא הרבה רם ונשא ממנו.

הצד המעשי יצא אל הפועל, ביותר ע"י תיאור חלק הגאונות המעשית. ע"י ספור דרכי העבודה העמל וחרף הנפש, בציור כל המפריעים אשר עמדו על דרך ההתפתחות הגאונית, שנלחם עמם ויוכל להם. זאת היא תולדה לימודית. אבל התולדה השירית העלולה לרומם את הנפש בלי חשבונות רבים, היא התולדה הגאונית בעוזו תפארתה. אם יעלה בידנו לגלות המסכה הנסוכה על פנימיות הנפש הנפלאה אשר ע"י נחלת שדי ממרומים, לגאון שמהו שהיא תמצא ביותר בגאון אמיתי, הנוצר לגדולות; היא יש לה עם גדול עם הגאונות הרוחנית עם עצם כחות הנפש עם קדושת הרגש וגדולת הכשרונות, אשר בהתקבצם יחד, באיש אחד מיוחד ומצויין תופיע לפנינו תמונה נהדרה שכלה אומרת כבוד עד אשר גם רק ההגיון בה יורח עלינו אור יקרות.

השלמת המלאכה הזאת היא כבדה מאד, וביחוד כבדה היא ביותר בגאון עוזנו זה ז"ל.

הציור

הציור הפנימי, של דמות דיוקנה של הנפש הגדולה היא ודאי מלאכה כבדה; מאחר שאין לנו יכולים לשכללו כ"א ע"פ אותם הסמנים החיצונים שיתנו לנו, הפעולות, המנהגים, השיחות, הכתבים, וכל הולדות הרוח, שהמה רק קיים בודדים, מהאור הכללי של הנפש הנשאה. אמנם ביותר הדבר קשה בגאון וצדיק זה ז"ל שכל מעינו היה להצניע לכת, לבלתי התגדל והתהדר, למעט בפרסום וכבוד עצמו. עד אשר נוכל בצדק לשער שמלבד, שהסימנים החיצונים אם היינו יכולים להקיפם כליל, עוד לא יוכלו לתת לנו את כל בהירותה של התמונה הרוחנית המצויינת הזאת בעצם אמתתה; עוד הם ג"כ מעטים מאד לפי הערך, אותם שנתנו להגלות. מפני אהבת הצניעות, השפלות והענוה שהיתה מוטבעת בנפשו הגדולה ז"ל. והנה למרות מעוט האמצעיים, לא נוכל לפטור את עצמנו, מלתאר כפי רפיון האזנות שבידנו, את הקלסתר הרוחני המלא זיו, ואור יקר שהופיע בעולם, איזה עשרות שנים, ויהיה לאבן חן לרבבות לבבות. ובסוף ימיו ג"כ למרכז כללי ותל תלפיות, מצד משרת הרבנות של עיר עז לנו ירושלים עה"ק ת"ו, שנתנה על שכמו, שעל ידה בא ביותר בקשר רוחני כללי עם חלק רשום וגדול מכלל עמנו בכל מקומות פזוריהם.

ב.

בחג השבועות שנת תר"ב או תר"ג נולד תאומים להגאון החסיד ר' בנימין ז"ל שהיה אז אב"ד בעיר שילעל, ובסוף ימיו אבד"ק ווילקאמיר. הגאון ר' בנימין ז"ל היה מצויין גם בדורו דור דעה של גאוני עולם וצדיקים בכשרונותיו הנפלאים

הנפלאים, ותכונות נפשו העדינות נקשרו יחד עם אהבת התורה, אהבה בלי מצרים, ועם החסידות וקדושת המדות. כאשר נביט על תכונת הדור ההוא נכיר את יד ה' הנוהגת בשלשלת התולדה. לפני בא הירידה הרוחנית שבדורנו התגברה התנועה הרוחנית במחנה ישראל. הקדושה החסידות, אהבת תורה ויראת שמים, התרחבה ביחוד בין לומדי התורה, במדה גדולה ונפלאה כדי לצבור בר לשני הרעב אשר החלו לבוא אחריהם. החסידות שבאה לרומם קדושת המדות, קדושת האמונה, ההכרה הכללית בקדושתן של ישראל ומעלתן, להגדיל את רגשי הקדש הנרדמים בלב בטבע ע"י רוממות ערך התפלה, ולעומתה ההתנגדות הכללית שדאגה הרבה ליסוד המעשי, שלא יתמוטט, ע"י ההתגברות של הנמיה אל הרגש, ועל הפרטים שהם מעמידים הכללים, שלא יתמשמשו, ע"י הנמיה אל הכללים, ועל כח הדמיון המתעורר גם ע"י התרגשות של הרגשות טובות, קדושות ואמיתיות שלא יעבור את גבולו, ויביא תוצאות רעות ומרות לכלל האומה לדורות הבאים. שני הכחות הללו התחרו זה בזה, לנמע כל אחד את הטוב אשר יראה בחבירו עפ"י אותו הצביון המיוחד לו ושניהם יחד היו חמושים נגד ההשכלה הברלינית; אשר אף שהיתה מוצאת יסוד נכון לה באומה בתור תביעה אנושית כללית שתוכל רק להיות מצטרפת ומלוה, את היסוד העקרי, האידיאל הלאומי היסודי, אהבת שם השי"ת, ואהבת תורתו ומצותיו, ובכלל גם אהבת המוסר הישראלי דוקא ע"פ אותה המטבע שחקקה לה האומה לדורותיה, ע"פ השפעתה של תורה, המחוברת מקדושת שם ה' אלהי ישראל, וקשר ברית אבות הנצב עדי עד בעומק החיים הטבעיים והפנימיים שלה בכללותה שמכל

שמכל אלה יחד נובעת היהדות המעשית בכל פרטיה קדושתה והדרה, ואם היתה אותה ההשכלה שומרת את תפקידה, שלא להתנשא במקום אידיאל כללי, ע"י התעמפות במלית של תכלת, לא היתה מוצאת כ"כ מבשולים על דרכה. אבל היא התנשאה מיד לתפוס את רסן האומה בידה, ולשפוך במקום ממשלה חומרית, ממשלה רוחנית על בני הנעורים, ע"כ היה הדבר מוכרח להעמיד לה מתוך האומה כחות גדולים לבצר את כחה ולהשפיל גאותה, בקרב העם פנימה, ע"י הגדלת הכחות הפנימים הבאים מקדושתן ישראל העצמית, הכחות שאינם צריכים להמתין עד שיתנו אומות העולם עליהם הסכמה, כי הם בעצמם, "חיים וקיימים, נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים, על אבותינו ועלינו, על בנינו, ועל דורתנו, ועל כל דורות זרע ישראל". השתוף של הכחות לשלילת השלילה המתפרצת לבוא אז ע"י התנועה הברלינית הזרה, הגדיל את היחש בין החסידות וההתנגדות, עד שאף מרם שנפסק זרם הנגוד בפועל, כבר החלו הכחות לפעול זה על זה באופן חיובי. והחסידות התאמצה גם היא ביותר לדאוג הרבה בעד קיום התורה בפועל, לשמירת הפרטים ורוממות הערך של עיון ההלכה והרחבתה, הכל אמנם ברוח החסידות ובמטבע העקרית שלה, להיות הרגש של הקדושה הפנימית השלהבת העולה מאליה מכל אלה. וההתנגדות התגברה ג"כ להכניס ביותר את כל הכח של נשית הקדושה באהבתה של תורה, ובשקידה עליה מאהבה, וטראה להגביר את יסוד שקידת התורה בגרסא, ובעיון במדה גדולה כ"כ עד שהיא בעצמה תתן מוון נפשי, גם אל הרגש הפנימי, ותשפיע על קדושת המדות ורוממות המוסר בכלליו, ע"כ נתרבו אז השקדנים

השקרנים הנפלאים אשר נתפלאו על אהבתם את התורה ושקידתם באורח נשגב, והשקידה הולידה כמצוינים שבבעלי הכשרון את הבקיות הנפלאה, ותמשיך עמה את קדושת המעשים וקדושת המדות להפליא. אחד מהמצוינים אשר חנן ה' אותו בכשרונות נפלאים, בנפש נדיבה ולב מהור, שהפליא את בני דורו ביחוד בשקידתו, היה הגאון החסיד ר' בנימין ז"ל שקיבל את הקדושה והמהרה, החסידות וקדושת המדות, רוממות הנפש, אהבת ה' ואהבת ישראל, הכל בכלל שקידת התורה אשר באהבתה שנה תמיד. שקידתו היתה במדה כ"כ גדולה עד אשר חוץ משאר למודיו, הוה מהדר כוליה תלמודא, ש"ס בבלי מדי חדש בחדשו והפליא לעשות בפרי רוחו, כחדושים רבים ועצומים, בהלכה ובאגדה, בכשרון נפלא, ובבקיות עצומה ומופלאה עד מאד. לאשל הגדול הזה, שהתורה היתה חיי רוחו, נולדו שני בני היצהר התאומים, הם הגאונים הצדיקים, ר' אלי' דוד, ור' צבי יהודא ז"ל.

כמעלליהם התנכרו הנערים הנפלאים הללו בתחלת גדולם, האב זכה לבניו אלה, בכשרונות נפלאים לתורה, ולמוסר, ויחדיו הגו בתורה, ויתפתחו בשקידה בצורף כחות נפשיים גדולים, שניהם הי' צנועים ותמימים בעלי לב טוב ונפש נדיבה, ושניהם שנאו את הפרסום ואת הרבנות. האחרון נפטר אחרי ארבעים וארבעה שנים, של חיי קדושה וענוה, חסידות ומהרת לב, שקידת התורה והצנע לכת, בהיותו אב"ד בעיר ראגלי, הנצב"ה.

והראשון אמנם מאת קורא הדורות מראש ב"ה היתה נסיבה שיהיה בצלוחית של פוליטון מגולה שריחה נודף, עד אשר תולדתו נקבעה יחד עם תולדות הדור

כלו

(ב)

כלו, ורשומו ניכר הרבה בעולם העברי, עד אשר כל שנשכיל לדעת מדרכיו, תכונותיו, פעולותיו ומשאת נפשו, יהיה לנו ג"כ עסק כללי ההולך ומשתלב עם יתר חזיונות החיים שבדורנו; כאופן הראוי להשתמש בהם ג"כ לקו המדה, איך להתהלך לימים הבאים עם הכחות הגדולים של אנשים רבי עלילה וגדולי הדור, באופן שנוכל לקבל מהם תועלת כללית, ואיזה המה, הנם הדרכים ששמים מעצורים לפעולות גדולות היכולות לצאת מתחת יד אנשי שם, אם לא תקלקל הסכיבה מקרוב ומרחיק את מאווי לבכם, ואת אדיר חפצם להטיב לעמם, במצב החמרי והרוחני.

ג.

עליונים וטובי לב התפתחו הילדים הנפלאים בכשרונותיהם, תחת השפעת אביהם הגאון החסיד ז"ל, שדאג הרבה לחינוכם. מקור שמחת נפשם מצאו באהבת התורה, במדות טובות, ועבודת ה' מאהבה, עיון ההלכה ועמקי הסוגיות נתן להם מזון שכלי מבריא, האגדות, המדרשים וכתבי הקדש מזון מוסרי, חידוד הפלפולי מזון אסתתי, עד שמצאו את צרכיהם הרוחניים כולם ערוכים לפניהם, ויתענגו משולחן המלא דשן של תורת אביהם ז"ל הגדולה והרחבה. אמנם עוד בילדותם מתה עליהם אמם הרבנית החסידה ז"ל וימסרו תחת עול אם חורגת, שלא מצאו נחת. אבל שמחתם בתורה ואהבתם איתה, הנעימה את מרירות מצכם הביתי ויעשו חיל בתורה, ועוד, באביב נעוריהם כבר חכרו ספרים יקרים במקצעות שונים בבקיאיות וחרifות, ספרים כאלה שיש להם גם היום ערך נכבד, והנם בכתובים.

האהבה

האהבה, המפתחת את הנפשות העדינות ומכשירתן להרגשת המוסר היותר עדין ומרום. הרגש האדיר הזה שהוא באמת נושא הקדושה, התפארת וההוד, שמין האנושי אמנם מתגעגע עליו, אבל לא יכל עדיין להכירו בעצם מהרו, רעננותו ומבעיותו. השירה הנשגבה והקדושה הזאת לא תוכל להאמר ב"א עם המילוי הגמור והשלם של החיים, החמריים, המוסריים, והשכליים, לכל סעיפיהם. שרק אז יוכל האדם להתנשא אל אותו החופש המוחלט, שנמיותו הנפשיות ילכו כמלא עזם ותקפם. וכפרשן כנפיהם, אל מלא רוחב החיים לכל צדדיהם, לא ימצאו שום מעצור ומכשול. החזיון הנפלא הזה מתגלה ברגש הדת הכללי האצור במבט הנפש האנושית אשר רק כשהצבור האנושי ימלא כח ועז, הברה ודעת נפש, לסלק מעל הרגש האמיץ הזה (שהוא הכח היותר פועל בחייו הכלליים ורודה ג"כ מאין מעצור בחיים הפרטיים) את כל מכשולי הדרכים העוצרים בעדו, ומכריחים אותו, לנמות לצדי צדדים, רק אז יופיע בהדר גאון נשמתו הפנימית, היא האהבה האלהית המחיה אותו, ואת המדה שבצבינה הרומנטי לא יוכל האדם לשאוב ממנה מים טהורים, כ"א בשעה שיתרפא העולם החמרי, המוסרי והשכלי, מכל תחלואיו. אבל בזמן המדוה והירידה, אין כל העולם כדאי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים". כל זמן שהאהבה האלהית, שהיא הנמיה היותר חפשית והנצחית של רוח החיים, לא תוכל להיות חיה בלבבות, מפני זוהמה הבערית והרשעה הממלאת את כל החלל שבלב, לא תוכל האהבה הטהורה למצוא מעמד כדרכה, אפילו בפינה אחת שבחיים, והיא מוכשרת

תמיד

תמיד לקבל מומאה, ולשקוע בכוין החלאה והכיעור, ובעמק
 המהומה הנפשית והרשעה, לפני חשבת ימי הבינים, כשהיה
 העולם, אמנם לא כ"כ נאור בכללו, אבל רענן וטבעי,
 התגלתה האהבה גם בנטיה ליהש האלהי אל האדם.
 האדם שהיה חזק ואמיץ אבל ג"כ פראי ומסור לבח
 דמיונו החזק, נשאר לו לפלטה מכל החזיון הכולל והרחב
 עד אין סוף של האהבה האלהית שבמקורה החפשי
 שכרוח האדם, רק האהבה החלקית אל הטבע המורגש
 לכדו, וזה הספיק לתן חומר לשכלל את יצרא דע"ז בכל
 שרשיו וגזעיו, ענפיו וינקותיו ועליו עד אשר ראינו תוצאותיה
 של האהבה האלהית, כשירדה ממעלתה לבלע ולהשחית,
 כמו שאנו רואים גם עכשיו כל החזיון של האהבה
 הרומנטית המצויה בחיים כשהיא משרכת דרכיה. כשהרתה
 נתגלתה אמנם האהבה האלהית בישראל, בכללות האומה,
 רק לזמן מצער, לתקופות מופסקות בעצם טבעה וביחודי
 הסגולה הנביאים ושרי קדש, עד זמן הפסק הנבואה,
 התלויה בכח האהבה האלהית במלא מובנה בצורה
 דילוגית בשרידי דור דור, "נפשי בלילה אויטיך, אף רוחי
 בקרבי אשחרך", "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי כארץ
 ציה ועיף בלי מים, כן בקדש חויתך לראות עוון וכבודך",
 השכינה היתה שרויה בישראל, כללות האומה חשה
 והרגישה את האהבה האלהית בכל תענוגיה, ומוכשרת
 היתה לחוש את כל עזה ג"כ בכל סעיפיה הפרטיים
 שבחיים, בעצם תומס, עם כל שלל צבעיה הבהירים
 המרהיבים לב ונפש, מבלי להשכיתה מטהרה ע"י רפיון
 החומר והרוח, "בכל דרכיך דעהו" עד אשר השלילה,
 הסרת הרגש של האהבה האלהית מתוך הנפש, זה היה

- דבר

דבר נמנע ובלתי טבעי כלל לישראל. אפשר היה אמנם להתליף ולהמיר את הרגש הקדוש והוך הנובע מאוצר החיים ומקור האמת, ברגש טמא הדומה לו בצורתו החיצונית, באהבת אלהים אחרים, כגדה אשה מרעה, כן בגדתם בי בית ישראל" אפשר להשביר צמאון, גם במים זכים וצלולים, גם במים דלוחים ומעופשים, היעווב צור שדי שלג לבנון, הינתשו מים זרים קרים נוזלים, "אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות בורות נשברים אשר לא יכילו המים", כשיקום נביא או חולם חלום להדיח את העם מאחרי ה' אלהיו, א"צ להגנתו מאויב מסוכן זה, לא התחכמות ולא פילוסופיא, לא הגיון ולא מחקר, כ"א "כי מנסה ד' אלהיכם אתכם הישכם אוהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". האהבה הרעננה היא תביא עמה את כל מכשיריה לכל עת הדרוש, כמו שאהבת החיים שבכלל החיים ובאדם, מפתחת את כל דעת וכל כשרון לסול דרך סלולה לפני זרם החיים שיוכל לרוץ ארחו, "אנכי ד' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". האמת המוחשית ההגיונית, ההרגשית, וההיסטורית הזאת איננה צריכה כ"א לפנות לפנייה את דרכה הטבעי מכל עוצר, סבלי למלא את הצמאון העמוק לאלהים חיים, כאלהים אחרים, "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", החולשה של החיים, שיתנודד האדם כצל ויהיה אפשר שימצא אדם שיהיה, דומה כמי שאין לו אלוה". דבר זה אין הטבע הבריא נותן אותו כלל, ע"כ לא ימצא לעולם, בכלל המין האנושי, ולא ימצא ג"כ בכללות איזה קבוץ לאומי קבוע. השלילה והכפירה היא רק שאיפה רפה של בטלנים ואנשים חולים, בעלי מומים בגוף או בנפש, וברב

וברב בשניהם יחד, שחפץ החיים והבריאות עצמה מתעבת אותה ובורחת מפניה, כמפני כל מחלה מאוסה, ע"כ לא תמצא מקלט לה בחיים מסודרים וקבועים של כל אומה ולשון. אבל כדי לפתח את האהבה האלהית בתכלית שלמותה, ולהכניסה כולה באוצר החיים האנושיים, בחיי הצבור והיחיד, בחיי החברה והלאומיות, כדי שתחיה את חיי האהבה במלואם בעולט, זאת תוכל עשות רק כנסת ישראל כשתשוב אל טבעה ואל רענותה, „ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". אז תשים נשמה חיה ומאירה ברגש הדת הנרדם, אשר מאז שבטל יצרא דע"ו, נסתלק כח החיים, הרענן של יסוד האהבה האלהית מן העולם, כח האהבה האלהית, ככל כח טבעי בלתי מעובר שבנפש האדם, צריך הוא ללמוד של פיתוח וכשרון עבודה. פיתוח האהבה האלהית תלוי ודאי בדרישתה של תורה, בכל מילואה לכל צדדיה, „ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, כיצד אתה אוהב את המקום ב"ה ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו" (ספרי) ומתוך כשלון כח המוסרי, שלא היה אפשר לישראל לקבל רוב טובה של החיים הבריאים והטובים עד בא „יום חבוש ה' את שכר עמו ומחץ מבתו ירפא" היה הכרח למעט צביון החיים מיסודו, הפראי הטבעי, לבטל יצרא דע"ו, שאמנם הו', „כגוריא דנורא בבית קה"ק". כח הרענן של האהבה הכללית לאלהות שעמד על טבעי החוק, ממנו לוקח היסוד לעבודת הקדש, בהעלותו עד מקימו ושרשו ועד תעידתו במציאות החיים הכלליים, אבל מאז אבד כח החיים של האהבה את ערכו

המהור

המהור, הרומנטיקה עם כל סעיפיה לא תוכל עוד להחזיק מעמד במהרתה, „ניטל וניתן לעיכרי עבירה מיום שחרב בית המקדש“, ובזה נמו קו שחור אחד על רוב הספרות הרומנטית מולדת זמן המחלה האנושית, שהיא מוכרחת להמשך עד אשר „ישמע בערי יהודא ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' כי טוב כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה“. לו היתה ההשפעה הדתית של ישראל באה בעולם בזמן שהיתה האומה חיה במבעה המלא חיים בתוכה פנימה, או לא קבלה עליה התכונה הדתית של אותן אומות העולם שרוב עמנו שרוי ביניהם. את אותה הצורה החשכה והעצובה המצמקת את החיים ומקצרת את הנפש ולא השפיעה ממילא פעולה חוזרת ג"כ על תכונת ישראל בעת הגלות והפזור בין העמים, ולא גדרה אחריה כל אותן המדות הרעות הנגררות מקדרות הנפש ועצבון הרוח בפרט כשהוא מתעמף בלבוש של קדושה ואלהות, ולא יכלה להסב עליה את כל ההתקוממות הכללית, על כללות רגשי הדת וכח האמונה הדתית, שהוא ביסודו כח החיים המיסרים לחיי הרוח הכריזים, מצד השפעתו מהאהבה האלהית הרעננה והטהורה, ולא חזרה פעולה רעה זו ג"כ על ישראל, מצד החיקוי לאוה"ע, אמנם ההשפעה הדתית כלפי אוה"ע החלה בשעה שבישראל כבר נטל יצרא דע"ז „ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך“, שפירשוהו חז"ל „בשני יצריך“ לא היה יכול להתקיים במלא מובנו. בית השני לא היה בנין מלא וקיים, ואכבדה חסר ה"א, היה חסר שכינה ורוה"ק, האש של מעלה לא היתה פועלת פעולתה בפועל, לא היתה „רכוצה כארז“ ומיהוי הוה

סיועא

סיועא לא מסייעא (יומא) וכיון שמהיסוד, מקור המחצב כבר נמל כח החיים המלאים, כמחשכים הושיבני כמתו עולם" לא היתה עת ללדת בנות חדשות, ומצד הכח הפנימי של האומה נאמר רני עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה דלא ילדה בנים לגיהונם כותייכו (ברכות), אמנם מאת ה' היתה נסיבה שסייע הקב"ה בידי אותם שקפצו לדחיק את הקץ, לעשות את כנסת ישראל בעל כרחה לתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה שעליו נאמר, "כי רבים חללים הפילה", עד שקבלה הדת הכללית בעמים רבים אותו הצביון, הרועד והחלש, שאיננו יכול להתגבל יפה במרחב החיים הבהירים, ואיננו יכול להכנס כ"א בצורה של נורות חשוכה, שהוא פחותה בכחה להלך עם החיים מכל מין ע"ז, ועל אלהי אבותיו לא יבין, ועל חמדת נשים ועל כל אלה לא יבין כי על כל יתגדל" (דניאל), אמנם כשישראל מתרומם לשאוב ממקורו, מקור מים חיים למרות כל מצבו החולה הוא מוצא את שמחתו ואשרו, ומרכס את כל מהלך חייו ע"י ההוה מהעבר אל העתיד הרענן והמוכסח, ושאתם מים בששון ממעיני הישועה", ותרגומו ותקבלון אולפן חרתן מבחירי צדיקיא. אבל כשהוא פונה אל אותה הצורה שבללות האמונה הגיעה לה אצל אותם ששאבו בתחלה מבארו, מבלי שני או שלישי, ובשעה שמעינו כבר נרפש ונדלח כמעט מפרסות חזיר מיער, מה יחוו כל שואפי דעת וחיים, תרדמה ואימה חשכה, אין חיים ואין שמחה, אין הוד ותפארת. ע"כ עליו לשוב למקורו הטבעי, להפריח כל רנשותיו ממקורה של תורה עפ"י אותה הטבעיות של האהבה האלהית הטבועה בנפשו, ולהיות בטוח, שאותו

העו

העו האלהי אשר מלא את נפשותינו מאז נוצרנו להיות לעם לד' אלהים היים, כשנשכיל לפתח את הרגש הקדוש והמהור האלהי שברוחנו פנימה, כשנשחרר את נשמתינו מהעבדות של הפנמיזם השלילי, שהוא חוץ למבע האדם בכלל, וחוץ למבע עמני עם קדוש בפרט, ונבקש לנו את כל הדרכים המרחיבים בנו בכללנו ובפרטנו את היכולת לכח האהבה האלהית החיה והברואה שהיא אור העולם לשוב עלינו, או נמלא עו וכח ה' יחינו, לראות היים בארץ היים. — הגענועים לחיים בריאים ומבעיים שבעצם הנם אחד מהמסיבות הראשיות המביאות את רגשי הקדש בלבו של אדם, הם נתהפכו בתקיפה האחרונה לכלי קרב, על מושג הדת והאמונה בכלל, הדעות השליליות נקבעו בין העמים המושפעים מיסוד תורת ישראל, יחש הקירבה הדתית מצד השורש והגזע הרוחני, כה"ק, גרם שהתחלואים של רפיון הרוח והשלילה נכנסו ג"כ לגבול ישראל ע"י הכושלים והנמהרים שבנו, שמצאו לנכון להם לחקות את הדעות החולות של האומות שהם מתערבים בהם; ההתקוממות גרמה שנאה כבושה לרוח הדת בכלל, והשנאה הולידה מאסה של תורה ומתוך ההתרחקות המעשית והלמודית, נתערבבו המושגים ביותר, אבל כל הוגה דעות הרגיל לרדת לעומק כל חזיון שבחיים במתינות מביר הוא שמצב השלילה והכפרנות איננו מצב טבעי, וממילא איננו מצב קבוע לרוח האדם כ"א הוא כמו מעבר, למצוא את היסוד החיובי ביותר בהירות ממה שהרגישו עד כה, ונגלה כבוד ה' וראה כל בשר יחדיו כי פי ד' דבר", והנה שינהן לעולם מושגים דתיים בריאים ורעננים מלאים אמת ומוסר, וצרופים מקדרות הנפש ועיניבון הרוח, שמביא עמו כל אותה המכשלה שסבבה עד כה,

א"א להיות באופן אחר כ"א שיבוא הדבר לידי כך, שתחת אשר
 שאבו העמים, את יסודות דתיהם ממקור ישראל, בשעה שהאומה
 עצמה כבר היתה מדולדלת, ומצבה הרוחני והחמרי היה אז
 כבר חולה ומדולדל יבאו לשאוב ממנה ביותר בירור בשעה
 שתהיה שלימה ובריאה, והנה בה בעצמה אע"פ שלפי מצב
 החולשה והחולי היה נראה לסוקר סקירה חיצונית כמו ענן
 עצבון פרוש על האופק הדתי שלה, לא היה זה באמת
 כ"א כעב ענן העובר על פני החמה הכרה בשחקים, והגורם
 לזה הוא האסון הלאומי, אבל יסוד החיים והרעננות
 מונח הוא ביסודה של דת קדשנו, מפני שיסוד האהבה
 האלהית, ע"פ מושג האלהות היותר נשגב ומרום, הוא
 מבעי לה, רק המקרים החיצונים סכבו להרחיקה מבית
 חייה, "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כד'
 אלהינו בכל קראנו אליו" "רק כי עונותיכם המה מבדילים
 ביניכם ובין אלהיכם". ע"כ היא נמצאת במלא עזה אצל צדיקי
 הדורות בישראל; אמנם אצל אותם העמים ששאבו ממקורה
 דוקא בעת הדלדול והחליה הלאומי הכללי, נשארה חולשת הרוח
 ואי ההתאמה אל החיים הבריאים למום קבוע ברגש דתם,
 והעז והצהלה איננו נמצא בהם כ"א לפי אותו הערך הפנוי
 מהשפעתו עליהם, — שהטבע הבריא בעצמו מוכרח הוא
 להתקומם עליו, א"כ זאת היא חובתם של ישראל עכשיו
 בעת התעוררות החפץ באומה לחדש הכחות הלאומיות
 לשאוף ג"כ לחדש את כח ההשפעה הראשונה, שיצאה ממנה
 לעולם ברפיון כח ודלדול, ובהתנגדות החיים, באסץ רוח
 ובגבורה והסכמת החיים, מובן שהצעד הראשון הוא לגרש
 בתחלה את רוח השלילה המפקקת מרפיון לב, מגבולה
 הפנימי, להרים ברמה את דגל גאון שם ד' אלהי ישראל
 בקרבה

בקרבה, לחדש את רוח רגש הדתי, על מכוּע אהבת אלהים
 המהורה המחוברת אל החיים המיוסדת על האמת ההיסטורית
 המורגשת והמבוררת כנכון היום, וזוהי הנשמה של „הציוניות“
 שהיא מוטלת עדיין כגולם בלי רוח חיים. אז תחליף האומה
 כח לשיב לקדמת נעוריה וימי כלילותיה, למען ילמדו ממנו
 בהמשך הדורות כל העמים הנאורים איך לטהראת מושגיהם
 הדתיים שכבר קנו להם, ושהם עתידים לקנות באהבת ה'
 הצרופה המלאה חיים ועז לפי המושג החי של התולדה
 החיה שיסודה יהיה לעולם ההיסטוריא הישראלית האלהית
 וסעיפיה הרחבים שלצד האנושיות, אבל לא באורח דבר
 מת ועבר מן העולם, כאיתו הסגנון ההוה שלהם, שלא
 השאיר להם רק שרידי קברים לבד, כ"א דבר רענן חי
 וקים לעד ולעולמי עולמים, ואימה בעלת אמונה חיה
 ומתאמת עם החיים, היא משכלת יפה ג"כ את החיים
 הרוחניים והנצחיים, אבל לא יקומו כעת להיות פורחים ועולים
 לרגלי ההשקפות החיות בעולם הכללי, מושגי מוסר ודת קדש
 שאין להם בסיס בעולם החי, ודבר זה אין כל העולם כלו
 מוכן למצוא כ"א בישראל, בודאי דוקא כשהוא יהיה חי
 באמונתו, על אדמת הקדש שהיא עבירו ארץ חיים, אותה
 ההכרה הנאורה מוכרח הוא כל העולם הנאור סוף כל סוף
 להכיר, ובסבר פנים יפות, שרק זה הוא האמצעי האחד
 שיצילם מכל מבוכה פנימית, חברותית ורוחנית; ע"כ דוקא
 לעת כזאת, שרגש הדת נפל אצל כל העמים, עלינו להתחזק
 להבנים בעצם שאיפת בנינו את תחית תוה"ק, בהכרה
 שאיננה שוה לכל דת גרידא, כפי אותו המושג הרגיל אצל
 כל העמים כ"א בשם בלבד, אע"פ שהיא ודאי נותנת לנו כל
 מה שהאדם יכול לבקש מן הדת באופן היותר קדוש ונשא עדי

עד

עד, כי מובן הכללי של תיח"ק הוא כח החיים המבעיים שלנו, כח הלאומי המלא עפ"י טבענו וצביונינו בתור ממלכת כהנים וגוי קדוש מקודש בקדושת אלהים אמת אלהים חיים ומלך עולם, שהוא רחב לאין סוף מכל מושג דת הרגיל והאמור בעולם, או כשנחיה בקרבנו את האמת הזאת הגדולה נביא את תחיה הלאומית לכמתה ינשריש בה צמיחת קרן ישועה "כי החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה", והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך ולך יקרא שם חדש אשר פי ד' יקבנו והיית עמרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך, כי כאשה עויבה ועצובת רוח קראך ד' ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך. כי בועליך, עושיך ד' צבאות שמו וגיאליך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא".

ד

האהבה האלהית המבעית המתאמת עם דרכי החיים נתגלתה תמיד בישראל ביחודי סגולה, אפילו בזמנים היותר מרודים, לדוגמאות פרמיות המסמנות את צביון הכלל, נוכל להשתמש במעשיהם של צדיקים והלך רוחם. האחים הנפלאים הללו, שאנו עסוקים ברשימת תולדתו של האחד מהם, היו מטבעם מיבשרים לרגש האהבה שהתפתח בהם הרבה לרגלי אהבתם הנפלאה איש לאחיו, אהבת דוד ויהונתן שרחוק למצא בעולם אהבה קדושה כמותה, הם היו מתייחסים זה לזה כמש כנפש אחת המחולקת בשתי גוויות, השיווי הנפלא בין תכונותיהם כמו גם בצורתם החיצונה היה כ"כ מתאים ונפלא, עד שבהרבה פעמים היו מכירים איש מחשבות אחיו בלי אומר ודברים, הקדושה והחסידות המבעית היתה בהם גדולה ועצומה עד שחיש החסד

החסד והטהרה היה משוך עליהם תמיד וימשך אליהם באהבה רבה לב כל יודעיהם; לרגלי נשואיהם נפרדו האהים האהובים במרחק מקום זה כזה, ר' צבי יהודה ז"ל נקבע במעלו יר' אליהו דוד ז"ל בפוניבז', שתי הערים היו מערי המרכז להשכלה הומנית או בזמנו אשר ברוסיה, ההשכלה שהיתה חמישה או כנודע, בגבורת השלילה, התקינים בדת וההתבוללות שהיו מסיבכים זה עם זה, והיו צריכים מאד לכחות רוחניים כבירים ומושכים את הלב, מצד הנאמנים ליש"ד' אלהי ישראל, לתורתו ולעמו, שיעמדו לעומתם, זה לעומת זה, כחות מחייבים ובונים, נגד כחות שוללים ומחרסים; אמנם לא רק מהלוחמים בפועל תצא העזרה העקרית, בעת מלחמת הרוחות ותסיסת הרעית, לא כ"כ מכתובת מאמרים שהם מריחים ריח מלחמה, כ"א מנצחון של הקדושה המוסר והצדק המתגשם בחיים ובמעשה. חנם גדול אחד גאון בתורה, צדיק במעשיו וישר במדותיו, יפעול במהלך חייו ובהשפעתו היוצאת ע"פ רוב דוקא בלי שים כונה מצדו, הרבה יותר מאלפי מאמרים ודרשות מלהיבות; אמנם ראויים הם המכשירים להתקבל בתור כלים עוזרים, הכח הצפיותי והשפעת הדרשה ראויים הם תמיד להיות מהלויים אל השפעת החיים עצמם ולהיות ג"כ עולים ומתפתחים, באיתה המדה הנאותה לשכלל את ההיים להכשיר את הלבבות לישר את העקמומיות שבהם ולטהר את הדעות ואת המדות, לכון לבן של ישראל לאביהם שבשמים, אבל כח ההכרעה צריך שיהיה תמיד בסגנון החיים עצמם, ע"כ ידע ישראל מאן, כמה גדולה היא ערכה של תורה וערך ת"ח וצדיקים מצד עצמם, בהמצאם בסכום מרובה היותר אפשרי באומה, כי הכיר בהרגשה נאמנה כמה הספרים

הספרים ההיים הללו מחיים את רוחו, ממהרים את נפשו ומעוררים את כחותיו „אני חימה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח", כל סכסוכי הדעות שבמין האנושי בכל עם ולשון, בפרט, ובישראל בפרטי פרטות, עומדים ביסודם רק על הבסיס המוסרי; הכל יודעים שהחכמה והכשרון הם מתייחסים אל היכולת, לחזק ולהאדיר את היכולת השכלי או את היכולת המעשי של האדם, המיסר אמנם עומד הוא לתקן את הרצון האנושי שיחפוץ בטוב, והנה אם יגדל היכולת האנושי על אחת שבע, אם רצונו הטוב לא יתפתח, ע"פ ההדרכה של המוסר השלם או הלא רבוי הכחות יועילו רק להיותי, האהבה העצמית כשמתגברת למעלה ממדת היושר באבדן המוסר ואיתה האהבה בעצמה, מאין לה מעמד הגין בחיים הרוחניים והנצחיים, היא משתפלת והולכת, לתפצים גסים וכעורים, היא מוכרחת להכביר את הי האדם בכלל, באיתה המדה שיכלתו יגדל, ולהפך עם המיסר הטוב, המביא אצילות הנפש רוטמות קדושה ואהבת הבריות, יכול הוא האדם לסדר גם את אותם הכחות המועטים הנמצאים ביכלתו הדל, באיפן המביא טובה וברכה רבה לו ולעולם; אמת הדבר, שהמוכה הכוללת והשלמה ודאי תבא דוקא מהתחברות השלמה של מילוי שני הכחות היכולת והרצון בתכלית טובם, ובהתחברם יחד והיו לאחדים ככל הכחות המתגלים לעינינו במרחב הבריאה, שהם כתאחדים במקורם, וכל אשר יוסיף האדם דעת כן יכיר ביותר אחדותם של הכחות המתגלים בסגנונים שונים „אי בעו צדיקיברו עלמא" (מנהדרין) זאת היא ההשקפה היותר אדירה לאחדות השלמת היכולת והרצון, בתכלית הגדל בשכלול האדם, אבל הכח הגובר בכל הדרך המתמדת

של

של התפתחות ועליית האדם ממדרגה למדרגה, מדור לדור ומתקופה לתקופה עד סוף כל הדורות למרות הנסיגות הנמצאות בינתיים, הוא כח המוסר והצדק [הרצון] שהוא יקיים ויפתח גם את החכמה והכשרון [היכולת], „על עמוד אחד העולם עומד וצדיק שמו“ [חגיגה], „ע"כ התקוממות הכפירה, כשקמה בעולם בכללו ונשתרבה אח"כ בתור מחלה בלתי טבעית בישראל, לא היתה יכולה למצוא מעמד. אם לא ע"י החסות של איזה זכויות מיסטריות שאין להם מקום כ"א ע"י מנרעות ורפיונות מקריות שבנושאי הדעות החיוביות, והם הקימו איזה בסיס ג"כ להכפירה הבאה בתביעות מדעיות, ששתיהן יחד מתפרנסות, רק משטחיות ההבנה המדעית והמוסרית ורק ברכות הימים, ונתרחבו הדברים, נתהפכה הספרות הכפרנית כאלו יכולה היא להיות ג"כ ספרות מדעית, מה שאין לה מקום לזה לפי תכונתה שאיננה עם כל פשוט מלפיה כ"א ספרות מוסרית של פנמסיה מקולקלת, מעולם לא עלה על לב גדולי המחשבה שבמין האנושי, אפילו מהנמנים על הכופרים כאפיקור היוני בעצמו והדומים לו לחשוב שהם יכולים לצאת בזיון מדעי על הכרת האלהות מצד עצמה כ"א על „דעת אלהים בארץ“ דהיינו על ההשפעה המוסרית שהלמידים האלהיים משפיעים, שהיתה לדעתם לרעה למין האנושי ולמועקה להתפתחות המוסרית והטבעית שלו, וזה איננו רחוק מן האמת, ביחש לרוב האימות, שאין דעת אלהותם הכהה והרפה ראוי להיות יסוד היותם וקיומם, ואיננו להם טבע קיים ונושא לאומי; אבל לא כאלה חלק יעקב, אם אנו מוצאים מנרעות, בחיינו שנדמה לנו שבא ע"י השפעת התורה, בדרך ישר או מסיבב, אנו יכולים

מיד

מיד להגיע להידיעה הברורה, שהדבר תלוי רק באיזה הבנה משובשת מצדנו בתורה או בסיבה מקרית שלפעמים הביא המצב להכנס באיזה חסרון כדי להנצל מחסרון יותר גדול ומהרס שהיה צפוי לבוא מבלעדיו, שבשעה שלא נמצא באימה ההתנכרות להריסה ולשליה המחרבת את כל יסוד קיומה החמרי והרוחני, נקל הדבר מאד לתקן שימעטו הכרחים כמו אלה, מדור לדור, והדברים מתישרים מאליהם במנוחה ובקדושה. עכ"פ הכפירה המוסרית היא לעולם היסוד לבנין הכפירה המתדמה למדעית, שאין לה כל יסוד מצד עצמה, ע"כ כל מה שישפרו מחוקי תורה ובעלי אמונה יותר את מעשיהם וכדותיהם כן תתמעט הכפירה המוסרית במבע, וכפי ירידתה כן תרד תולדתה המדעית ועולתה תקפץ פיה, „ונשגב ד' לבדו ביום ההוא“; דבר זה אנו רואים בחוש, למשל כל בר דעת יודע שאין ענין כלל לקיום האמונה, לא בכללות היסוד האלהי של דעת השי"ת בעיון ולא מצד קדושת התורה במעשה, לאיזה מצב של ידיעות תכונות, או גיאולוגיות, ובכלל אין יחס לתורה בעצם מצד הנגלה שבה, כ"א לידיעת האלהות והמוסר וענפיהם בחיים ובפועל בחיי הפרט האומה והעולם שבאמת הידיעה הזאת שהוא נזר החיים כולם, היא יסוד הכל וכוללת הכל, אבל לצורות של ידיעות מחקריות וחושיות שהם נצוצים קלים לגבי הדעה הכללית של דעת האלהים וקדושת החיים אין שום הבדל ביחס לדברי תורה, אין שום הפרש למשל בין דעת בתלמיאוס לקופרניקוס וגלילי ועוד ועוד, גם מכל החדשות שבהדשות שישנם ושיוכלו לצמות, וכן לכל הדעות שהולכות בדרך המחקר והדרישה מזמן לזמן, כבר מפורסם למדי

למדי שהנבואה לוקחת את המשלים להדרכה האנושית. לפי המפורסם אז בלשון בני אדם באותו הזמן, לשבר את האזון מה שהיא יכולה לשמוע בהוה, ועת ומשפט ידע לב חכם" וכדעת הרמב"ם וביאור הרש"מ במו"נ ספ"ז כשלישי, ופשטן של דברי הירושלמי שלהי תענית לענין קלקול הישכונות של תשעה בתמוז, והאמת המושכלת מעמקי תורה היא נעלה ונשגבה עוד הרבה מזה מפני שהציורים האנושיים איך שיהיו ביחס אל צורת המציאות ודאי יש להם ג"כ מהלך מיוחד בהתפתחות האדם במוסרו, ויתר תעודותיו הרמות, לדור ודור לפי ציוריו שהם הולכים ומתחלפים, להתאים הכל למטרת הטוב הכללי וחסד אלהים עולם ועד, והמישג הפנימי שהוא דעת אלהים הטהורה ומוסר המעשי והשכלי זהו קיים לעדי עד, "אכן חציר העם, יבש חציר, נכל ציץ ודבר אלהינו יקים לעולם", ולולא השנאה שהולידה ההנהגה הרעה של הקתוליות, למשל! שהתפארה באמונה באלהות, ובקדושת כתבי הקדש, בהנהגתה המוסרית הרעה בלכבות בעלי תרבות חפשים רבים, וכן יתר האמונות המקדשות את כה"ק בהנהגותיהם הרעות ביחס להמוסר האנושי בשם האמונה, לא היה עולה על הדעת כלל להונות את האמונה ע"י השמות החדשות לא העוברות, לא ההוות ולא העתידות, "כי הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפמיש יפוצץ סלע" מתחלקים לכמה פעמים, ודברה תורה כלשון בני"א בהוה, וק"ו, שהרבה מאלה החדשות אינם אלא השערות, ודעת האלהים היא אמת הגיונית ונצחית ברורה, ומחוזרת בעומק טבע הנפש המשכלת וקדושת התורה בכללה, ממהלך האבות, יציאת מצרים, וישראל לכל התולדה הגדולה.

שלו

(ד)

שלו, שכל מצותיה של תורה השמיעות ביחוד סמוכות עליה, ושואפות לתחייתה, היא אמת הסתורית, שאיננה יכולה כלל להיות נדחית ונקלשת משום השערה וידיעה מדעית שבעולם, רק יכולה היא להתחשב עמהם לסמן את מרכז ההבנה האמתית, שכבר מניסה היא תורה"ק לצאת לעולם בזר נצחון ע"י כל מה שנראה נגדה ועוד בתוספת נצח יהודי, "ואפילו מה"מ מסר לו דבר" [שבת], זהו מעט מהרבה ממה שנוגע להכפירה הכללית שהפגיעה אפילו את אוה"ע מצד יחוסם לכתבי הק"י. וק"י שלא היה מקום לשום כפירה למצוא מקום בישראל לא מבעי כפירה מעשית, לעבור על דברי תורה ודברי סופרים ולפרוץ גדרות עולם, בעויבת מורשת אבות, שאין זה מן המוסר כלל, ואין הדבר תלוי דוקא בדעות נאצלות, תדע שהרי אנחנו מקיימים באהבה מנהגי ישראל שאנו יודעים שלא נצמיינו בהם ע"פ שום גבואה והכל מפני חבתה של אומתנו, אהבתה וכבודה החביב עלינו, בחבה של קדושה אלהית עליונה, וכן כל מצות חכמים שאנו מקיימים, היסוד העקרי שלהם היא קבלת הגוי כלו, שהיא כבוד האומה והשפעתה ההיסטורית הנצחית האלהית החביבה, שכל מה שהיא יותר מתעקת היא יותר מתחבבת ומתגלה בתוכה יותר הרצון והצביון הכללי של האומה בכללה, ואע"ג דאסמכינהו רבנן על לא תסור מ"מ היסוד הברור הוא קבלת האומה, כמפורסם משום דאיכא הגוי כולו דוקא, היינו שנתפשט הדבר ברוב ישראל, ושטת הרמב"ן נודעת שאין לאו דלא תסור שייך בעקרו לדברי סופרים ממש, ומ"מ הם חביבים על ישראל ומתקיימים באהבה, ואיתם המכירים את עו אהבה זאת בכל לבם, הנם היסוד של האומה לעולם אפילו בהיותם מועמים בבכות ולשרירים

„ולשרידים אשר ר' קורא", א"כ יסוד המעשי תלוי בעצם חוץ מכל הדברים הקשורים ב'תעודות העליונות שהם צריכים לכיבוד ולרעות מופשטות שהם יותר גדולים ואדירים מכל מה שאנו מציירים בעזה ותפארתה ובחבת כבודה של כנסת ישראל בלבב בניה, וחסרון הידיעה ע"ד מרכז הכבד של קבלת האומה בכללה לדורותיה, ביחושה לתורה שבע"פ גרם כמה מכשולים ספרוהיים, רבים חשבו שעיקר יסוד הקיום לתורה שבע"פ הוא רק מה שמקובל באומה מגדולתם של חז"ל וקדושתם, ע"כ ע"פ שאיפה ידועה, התחילו להעזי פנים לבקר בבקרת, כמובן חצופה ומלאה נטיות קצוניות, את ראשי הדורות אבות העולם ההם, בחשבם שבזה יהיה נקלש כח החיוב של היסוד המעשי, ואלה לא ידעו שערכם הגדול של חז"ל, ורוממות מעלתם האלהית הוא דבר אמת לעצמו והוא יכול גם לתן תבלין, להנעים ולשפר את הנמיה ללכת בדרכיהם, אבל היסוד הקיים עדי ער, הוא רק קבלת האומה לדורותיה בדרכי חייה, והננו רואים למשל ישרם דרגמ"ה במקום שנהפשט הוא חזק ואמיץ בלב האימה כשאר איסורי תורה. אע"פ שלא היה לא תנא, ולא אמורא, אלא מפני שנתחברה לו הסכמת האימה עכ"פ במשך הדורות וכל המוציא א"ע מן הכלל, כפר בעיקר, ובודאי אין קיום המעשי של תורה שבכתב מחויב פחות מצד יסודו הלאומי מתורה שבע"פ ודברי סופרים, שעליהם נאמר לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל הדברים שבע"פ שיסודה הוא החשיבות האלהית הנמצא באימה זו היחידה ונפלאה בזה מכל העמים, ונכלל בזה ג"כ הצד שבע"פ שיש בכתב, דהיינו קבלת האומה בכללה דויתרונה האלהי

האלהי הבילט מבל תולדתה ומפעולתה לעין כל, וזה סותם פה כל כופר ומהרס, אפילו אותן המתגדרים בהעתועים של בקרת כתבי הקדש היותר נמהרים. וכשאין מקום להשלילה המעשית שוב אין מקום להשלילה המדעית שבמו שא"א שהמצא בכלל האנושית כפירה בכלל במציאת המוסר והצדק, וכ"ז שהאדם מוצא, שלהאמין שטוב לא יהיה לרשע המקלה אביו ואמו, נבל ושוףך דם, הוא דבר נאה ומתקבל מפני שהוא מתאים להמוסר הטבעי הקשור בטבע יושר האדם, כן מוכרח הוא כל אדם להסכים, מצד מבט שבני שכל ההנהגה שמביאה באחרית הימים שואה ובעוט כח לאומה שלמה בין מעוט כח המרי, בין מעוט כח רוחני, וכן זלוול כבודה בכלל, כשהיא יוצאת מבניה של האומה עצמם, שראוי הדבר להחשב, לרמיסת מוסר, וגזל משפט, וזלוול האמינה בישראל, מביא זלוול המצות דמעשיות, וזלוול המעשים מוציאים את הדורות הבאים מן הכלל, א"כ הם ממעטים את כח האומה ומיבשים את לשדה. וקוצר הראות שלא להשקיף, על המבט התולדתי של האומה, העבר והעתיד, הוא שגרם איתה ההתנודדות הידועה ברוחם של כמה אנשים שהיו בני מוסר ותרבות, אמנם רצו להשען על בינתם, והיא לעולם קצרה, לעומת מדתה של תורה, הארוכה מני ארץ ורחבה מני ים, שאם היו אנשים למשל אפילו כשפינוזה, וריסר וכיוצא בהם, משיגים שיש עוד במציאות אפילו רק אידיאל של אחרית ותקיה לישראל, לשוב ולחיות חיים לאומיים, על אדמתו כימי עולם וכשנים קדמוניות, לא היו נואשים בשום אופן מההרגשה הגדולה של המוסר האדיר הנחמד והנעים הנמצא בעומק המצות המעשיות כולם שבאמת עיקר תעודתם הוא בארץ ישראל

ישראל ובזמן התחיה הלאומית הגמורה, אבל כמה כדאי הוא
 התכלית הנעלה הזה לרדוף אחריו ברגש מלא עז ד' של
 עבודת דור דורים, "הציבי לך ציונים, אע"פ שאני מגלה
 אתכם מארצכם הוו מצוינים לפני במצות כדי שלא יהיו
 בעיניכם כחדשים כשתשובו לה" [ספרי] והמאיר שבתורה
 ומצות היה מחזירם למוטב לגמרי, וכמה עניות הדעת
 יש במי שלא יוכל להתרום לראיה בימינו אלה את
 הרקובות שבדעות החלושות שמוזה המין, שעודן מתהלכות
 כצלמי בלהות, להמיל אימה על מוגי הלב שבצעירנו
 בעזרתם של איזה סופרים שבויי ההרגל שאינם מכירים
 את עצמם יפה ואינם מבחינים את הסתירה הגלויה
 שבדעותיהם עצמם בהיותם שואפים לתחיית האומה,
 ועב"ז עודם מתאמצים לעשות סניגורין לדעות מקולקלות
 שכבר אבדו את ערכם, רק מפני שקשתה עליהם, לפי
 דמיונם התשובה המעשית מה שהיא באמת קלה מאד
 "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו".
 אמנם מדה יתירה של כבוד כיחש הדת צריכה להיות
 נהוגה בישראל מצד הלאומיות, אפילו מצד המבט היותר
 נמוך, מפני שהיא האומה האחת שנשאה עליה בכללותה,
 עב"פ תחלה מכל עם ולשון בעולם את דגל אחדות השם
 יתברך, שהשפיע בכל איפן פעילות היסטוריות רבות
 עלילה בעולם, שהראתה בזה עב"פ כח חיים חזק והשפעה
 גדולה, וההשפעה שהשפיעה בזה כנסת ישראל על הדת
 החיובית בכללה, כשנבא לכלל השבון מסולק מכל נטיה,
 נמצא שמצרינו היה לעולם מדת הטוב שבהשפעה זו כרובה
 הרבה, ואם אותם שקשים להם לישראל בספחת קלקלו
 מבלי דעת איך ליהנות מאיתם קרני האורה שחדרו
 לעיניהם

לעיניהם משמשה של תורה אין אהריותם עלינו, אנחנו בצדק קוראים את שמנו על הטובה ולא על הרעה. ע"כ צריכה היא ביותר כנס"י להקפיד על יחוסה הדתי, שהוא המבליט יותר את פעולתה ההיסטורית בתוכה וחוצה לה, אלה וביוצא באלה הם הדברים היותר שפלים יבשים וצנומים, שהם היו ראויים להיות נתפסים בלב כל איש מוסרי להמנע עי"ז מפריקת עול תורה ומצות, וכיון שהיה המצב המעשי עומד על כנו היה רגש היהדות חי, וממילא היה נותן את פרוי עם ידיעת התורה כל או"א לפי מעלתו, ג"כ להכרה העליונה של האמתיות הנאצלות, שמביאות ליראת ה' טהורה, לאהבתו, ולאמונה שלמה, ואפילו הכפירות העיוניות, כשנדקדק בהם דקדוק מועט, נמצאם כולן תלויות בדקדוקי עניות, והם עוקרים לא רק את האמונה בתורה, רק את יושר ההגיון והצדק הטבעי, למשל הכפירה בהשארות הנפש ובעוה"ב, שלדאכוננו מבקשים רבים להפיצה כפרופגנדה להלאומיות, בלי שומת לב שכבר קדמום הצדוקים הראשונים, שכבר נצחנום ב"ה, גם במופת היסטורי של קיום צביון האומה, הלא היא התקוממות לא רק על התורה, כי הלא רבים מהפילוסופים שלא היו כלל בעלי דת חיובית עכ"פ ביחש לאלה הדעות, ג"כ נמסרו להם בכל חום לבם, וכן הרבה מהמעיינים היותר נאורים אפילו בימינו הם מתנשאים לדעת חיי האצילות והרוחניות, וכמו זר יחשב שבשם חופש הדעות יבאו אנשים מתפארים לבעלי הגיון, להשריש דוקא, דעה הפוכה, מדרך ההשכלה הכללית וממסור טבעי שכמותה, וכן כל הכפירות המתיחסות לענינים הנאצלים באים תמיד על היחש של הציור החיובי שלהם

שלהם מה שבאמת הציור האמיתי של האמונות הנאצלות הוא רק צדם השלילי, כמו שמפורסם מרברי הפילוסופים הקדמונים, "שהשוללות במדות השם יתברך הם יותר אמיתיות מהמחייבות" והגזירה הזאת של הפילוסופיא העתיקה לא יוכלו להוסיף עליה ולא לגרוע ממנה מלא נימא, גם הפילוסופיות היותר חדשות, למשל! הדבר ידוע כמו שאנו אומרים שיחש החיים לשם יתברך, בצורה חיובית היא משובשת, מפני שהיא ממשכת אותנו, לציירה בצורת החיים שלנו, וכל כחה החיובי איננו בא כ"א להצילנו מהשלילה של הפך החיים והחכמה מן הסכלות, וכי המציאות שמציירת בנו מציאותנו האפשרית שאיננה שוה בשום צד. למציאות האמיתית של מחייב המציאות, אלא שהיא מצלת אותנו מן המחשבה של ההעדר, וכן כשאנו אומרים כונה ביחש השם יתברך, להנהגה ופעולה במציאות, כבר נודע מעמקי הקבלה והפילוסופיא שהיא רק להציל אותנו מהמחשבה של המקרה, ופתגם ראשוני המקובלים נודע, "כי כל כונה היא חסרון במכויין" והנה כל נכון יודע איך להתנהג עם הציורים החיובים שהם מוכרחים להיות מצמיירים בלבו של אדם עם לבושם החיובי, אלא שהם נעשים מיד בסים לציורים השליליים המופשטים שהם מתעלים עליהם, ביתרון כבוד אלהי, יתרון קדושה ויתרון מציאות, עד שמפורסם אצל חכמי הקבלה והמעיינים מאז לקרוא בשם אין, וחושך את התחלת המושכלות הנאצלות מצד עצם מציאותם בצורתם האמיתית והוא הרגש הכהה הנשגב, שהוא יקר מצד רוממות הנושא. מכל רגש כהיר שבעולם שבנושאים מוגבלים, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, בעלי השטחיות שלנו נפלו אמנם על הציורים החיוביים

החיוביים המתבטאים בדבור ונכתבים בספרים וייסדו עליהם אמונת כפרניתם, האין זה שחוק מכאיב לב, להרס כח החיים הרוחניים שהוא הבסיס ג"כ לכח החיים החומריים הכלליים של עם בשביל דקדוקי עניות של מחשבות שמחיות שסתירותיהם כבר נתבררו ונתלכנו למדי .

וכן כשבאה האשורולוגיא לעולם, ונקפה את הלבבות, בדמיונים שמצאה לפי השערותיה הפורחית באויר בין תורתנו הק' לדברים שנכתבי היהדות, בדעות במוסר ובמעשים. האם הנקיפה הזאת יש לה מוסר שכלי אפילו במעט, וכי אין זה דבר מפורסם שהיה בין הראשונים יודע דעת אלהים נביאים, וגדולי הרוח, משותלתה הנזק, שם ועבר וכיו"ב. וכי אפשר הוא שלא פעלו כלום על בני דורם אע"פ שלא הזכרה פעולתם כפעולתו הגדולה של איתן האנורחי, אברהם אבינו ע"ה. ואיך אפשר שלא יהי שום רושם כלל בדורותם מהשפעותיהם, והלא הם מוכרחים להיות דומים לעניני תורה, ובענין דימוי המעשים הלא כבר מימית הרמב"ם ולפניו בדחו"ל מפורסם הדבר שהנבואה מתנהגת עם טבעו של אדם, כי טבעו ונטייתו היא צריכה להתעלות עפ"י הדרכה האלהית "שלא נתנה תורה אלא לצרף ע"י את הבריות" [מדרש] ע"כ כל הדברים שמצד החנוך שקידם למתן תורה מצאו מקים באימה ובעולם, אם רק היה להם יסוד מיסרי, והיה אפשר להעלותם למעלה מוסרית נצחית ומתפתחת, השאירתם התורה האלהית. ובהשקפה יותר בהירה הוא היסוד הנאמן להחברה התרבותית המובה הנמצאת בעמק טבע האדם, באופן שזה ספר תולדות אדם הוא כלל כל התורה כלה, ושהוא עוד כלל יותר גדול מהכלל של ואהבת לרעך כמוך, כדברי ר"ע בס'פרא

[בסיפרא] דברים כאלה וכיוצא באלה ראויים הם לעלות על לב כל מבין דבר, בהשקפה הראשונה, ולא היה מקום כלל למציאות הכפירה השרלמנית שתתפשט בעולם, ושתתחזק ע"י המאורעות הללו, אמנם היא באה במענית מוסרית מצד הנהגה בלתי נאותה שראתה מאיזה מבעלי תורה ואמונה, שחוללו לדעתם של אלה המוענים של הכפירה, רפיון ידים, וכשלוך רוח בכלל האומה, ויבקשו למטרתם סמוכות מדעיות של תוהו, ורבים מאד הם שאינם יכולים בעצמם להבין את הסבה הפסיחית האמתית המביאתם לירידה זו של מאסה של תורה, שכרו ולא יין געו ולא שכר שגו ברואה פקו פליליה", אמנם הגרם היסודי לכל המהומה המביאה רעה לעולם בדעות רעות, הוא חמא חלול השם, ולעומתו גדול הוא כח של קדוש שש שמים היוצא, מה"ח שמשאו ומתנו בשוק נאה ומתנהג בנחת עם הבריות שעליו הכתוב אומר: ויאמר אלי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". [יומא]

כי רק ההנהגה הטובה המוסרית במעשים טובים ובמדות טובות היוצאת מבעלי תורה צדיקים ויראי ה', הוא הערובה היותר נכונה לסלק את היסוד המוטעה של הכפירה המוסרית, וכשהיא מסתלקת מתגלה הרפיון של הכפירה המדעית. ועול הברזל הרמיוני, של השלילה, המחלש כחן של ישראל. נשבר מאליו, וממילא חזרת האורה האלהית להאיר בנפשות והכחות הלאומיות הולכות ומתאחדות וברכת החיים והשלום מתקרבת לבא על ישראל.

כח אדיר כזה מצד צדקתו ומוסרו המוב והנאה. היה גאון עוזנו ז"ל. הוא היה מלא אהבה, אהבת השם יתברך אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת הבריות, היו חרותים

על

(ה)

על לבבו. במדותיו הנעלות, ובלבבו המהוד המלא ענוה וחוץ בצרוף חסידותו היה מחאה חיה ואדירה לכחות השלילה ששלטו אז בעירו. חסידותו הנפלאה באהבת התורה, וזהירות המצות מאהבה ענרה כל גבול, וכל אשר עשה הכל היה בענוה והצנע לכת, כמעט מעולם לא מצא אותו איש שהוא יושב וכותב את ספריו הרבים, הוא לא החזיק טובה לעצמו, וכבד מאד את כל אדם. עינו הטובה להביט על היתרון של כל אחד, היתה נפלאה, אהבת הטוב, החסד והצדקה היתה לו מדה טבעית קנויה.

אחרי עבור כחמש עשרה שנה לשכתי בפניבז והוא בן עשרים ותשע שנה בערך, נתמנה לרב שמה, באהבה גדולה ובכבוד גדול מיוחד ומצויין היה שרוי בעדתו, ושמו הלך הולך וגדול, תקונים רבים וגדולי ערך תקן בעירו והשפעתו היתה נכרת ג"כ על כל הגליל מסביב, אמנם יותר מכל פעולה פרטית גדולה היא פעולת הסגולה הכוללת, ההכרה שהכיר העם כי איש אלקים קדוש שוכן בקרבם, אדם נעלה וטרומם מכל שפלות החיים, איש שכלו קדש לה' ושלבו ונפשו נתונים רק לאהבת השם יתברך ואהבת הבריות, אהבת תורה ויראת שמים, היא פעלה תמיד בישראל את פעולתה הרוחנית יותר מכל השתדלות המיוחדת ובמדה טרובה מצאנו זה בגאוננו זצ"ל. ירידה גדולה היא לאומה כשהיא מחפשת תמיד באנשי הסגולה שבה רק את התועלת המעשית שלהם, כאילו לא נבראו האנשים הגדולים, כ"א להיות לכלי מעשה לבד, אמנם חובה גדולה היא לגדולי הדורות לעבוד עבודת עם בכל המקצעות שבידם להגיע להם, ובכל מה שיש בידם לעשות בהם כראוי, אבל שפלות מוסר הוא אם לא יכיר העם, שעצם חיי האומה ובריאותה היא

נערכת לפי ערך אנשי הסגולה שבה, מציאות גאוני הדור ת"ח מובהקים וצדיקים, הוא הנותן עז רוחני לדור כלו ועלינו החובה תמיד להכשירו להחכרה הנעלה הזאת, ע"י מה שנחשב לבניו את התורה ואת לומדיה, את הצדיקים הגדולים והחסידים הקדושים לה', שכל חייהם היא שלשלת ארוכה של קדושה ומדות מהורות וטובות, עלינו לרומם את רוח עמנו תמיד, להכיר את היקר והנשגב שיש בחיי קדש מצד עצמם, ובהיות שאינם באים בשלמותם כ"א כגדולת התורה ויראת שמים גדולה, ע"כ עלינו לכבד בכבוד פנימי ולב נאמן את האנשים הדגולים מרבבה שרכשו להם עז הקדושה, באהבת ה' ואהבת התורה בחריצות של יגיעה וכשרון גדול.

אהבת השי"ת ויראתו, היתה חקוקה עמוק עמוק בנפשו אהבתן של ישראל, היתה קבועה בתוכו בקשר כפול מצד האהבה הפשוטה של הנטיה הטבעית הישרה לאהבת עמו. ומצד ההשפעה האלהית מפני שהוא עם ד'. עם קדוש שבו בחר ה' לנחלה מכל העמים אשר על פני האדמה. וכן היתה אהבת ישראל מרחבת בלכבו את אהבת השי"ת. צוד ישראל ומעוון, ועל שני אלה היסודות הבריאים והרעננים היתה בנויה אצלו אהבתו העזה לארץ ישראל וחבת ציון באהבה רבה ובגעגועים נפלאים שקשה למצוא דוגמתם היה מקושר לאהבת ארץ חמדה, כל שיחו ושיגו, חושיו ורגשותיו היו נתונים תמיד לאהבת ארצנו הקדושה ולצפייה לישועתן של ישראל עליה לראות ירושלם בהודה ותפארתה, ישראל כגדולתן, בית קדשנו ותפארתנו על מכונו זה היה תמיד יסוד ציוריו הפנימיים המחיים את רוחו בכשרונותיו הנפלאים, ביחוד בכח הזכרון הנפלא,

ההשגה

ההשגה העילוויית, וכח החרוש המחודד והמכהיק, אמנם גם ישר ומיושב עשה לו שם גדול, עד שגם בימי עלומיו, יצא שמו למדחיק לאחד מגאוני הדור המצויינים,

הפלפול שבתחלה, לא היה רוח חכמים נוחה הימנו, כבש לאטו את העולם התלמודי, אמנם כעם כל חזיון חדש שאיננו מובן בתחלתו אפילו לאותן הנמשכים אחריו בנטיה טבעית ואח"כ ברבות הימים עומדים על אופיו, כן היה גם כן עם הפלפול, בתחלת דרישת התלמוד בהרחבה כשנתפשטה בישראל, היה כמובן יסודורק לדרישת ההלכה למעשה, כל ההרחבה שיש בו היה רק לתן חומר לברר הלכה ברורה, ולמצוא דוגמאות איך לישא ולהתן למצוא פרטים שעדין. לא התבררו איך לדון בהם ע"פ דרכה של תורה, אם כן היה העיון בהלכה רק עיון מעשי, שרק ההכרה הביאו להיות מתרחב והולך, הלמוד מצד עצמו הוא אמנם ג"כ יקר ונעלה עד מאד, אבל רק בצורה, המביאה לידי מעשה, נדול תלמוד שמביא לידי מעשה. רוח האדם, אמנם מתרחב הוא והולך, וחפץ להיות עסוק ג"כ בדברים שיוכל לשוטט בהם בלא מעצור והגבלה. בעצם נועד זה החפץ בעד החכמות המופשטות הרוחניות. וההרגשות העדינות והיפות שהעסק והציור בהם עצמם הוא התכלית המרוטם. כחכמת האלהות וחכמת הנפש ודומיהם, שהם הם נעיצים בעמקי תורה הפנימיים, המקרים הרעים של הגלות הביאו אמנם שהעסק באלו הענינים הרעננים שבתורה שהם מרחיבים את הנפש בעצם זהרם נתמעט, וע"ז צווחו בחירי הדורות, בכל דור ודור ויעידו כי סוף החסרון הזה להתקבץ למין צמאין של חולי מורד בדור אחרון, "לא רעב ללחם, ולא צמא למים כ"א לשמוע דבר

דבר ד". ככל אשר אנהנו רואים היום לדאבון לבנו, בחירי הכשרון אמנם שחפשו לשכלם הרחב עסק, הפכו להם את העסק של הפלפול ההלכותי עצמו, לחכמה אסתתית, אמנם בתחלה מרם שהסתמנו גבוליה, והיתה מתחלפת כאותו הפלפול הנוער באמת רק לדרישת האמת המעשית, ורבו בצדק הדורשים להרחיקה, אבל בהמשך הזמן קבעה לה תחומין לעצמה, אותו החלק הנוער לדרישת ההלכה במשא ומתן של כבוד ראש עומד לעצמו במחיצה שלו, למסוגלים לו ביותר, ואותו החלק האסתתי, עומד לעצמו בתור חלק של ספרות יפה, המתאים לרוחם של אותם שכבר באו בשכלם וידיעותיהם למדרגה זו, להתענג על יפיו והודו, כשהוא נעשה בכשרון הוא מושך את הלב, ומענג את השומעים, ומצד שהדברים מצד עצמם הם נושאים קדושים וחביבים, ע"כ נמשכת מהם פעולה מוסרית יפה לחבב את התורה, ואת לומדיה, אמנם להמשיך חוט של יושר, ושל מוסר טוב, אהבת תורה ויראת שמים, על חלק הפלפול הרחוק שבהלכה, צריך לזה לב מתנה ונפש נדיבה, אשר מכחו הפנימי ימשך משך קדש על פרי רוחו, ובוזה הפליא מו"ח הגאון ז"ל לעשות. לכד המון חדושי תורתו שנאמרו ונכתבו ממנו בדרך הדרישה העיונית על המקצעות הרבות מאד, בכל הספרות התלמודית, בשני התלמודים בפוסקים רו"א, בכל דברי חז"ל במדרשים, עד דיוקי התפלות, ברכות פיומים, סדרי לוחות, דבר גדול ודבר קטן, הפליא עוד לעשות בפלפולים רחבים המושכים את הלב כברק חריפותם בעושר בקיאותם המבהיל ומפליא. ועם זה בחן המוסר וישוב הדעת הנמשך עליהם, שפעלו הרבה על השומעים לרוממות

לרוממות נפש, לאהבת תורה ויראת שמים הודות לעובדי
 עבודת התורה בלב מהור ממין זה זכה גם חלק הפלפול
 הזה להיות לו ג"כ זכות אורח בישראל לתן לו חלקו
 ככל אחד מיצירות היפות שכשהם נכנסים בקדושה, הם
 מרחיבים את גבולה ומשמחים את לב הוגיה כשהוא עומד
 בשיעורו הראוי לו נגד יתר חלקי הדרישה שבתורה בכלל
 האומה ורשות נתן לבעל כשרון גדול להתייחד ג"כ בו
 יתר מכל מי שאין בו אותו הכשרון האסתתי באופן גאיני
 ובשהנשמה הלאומית היא בריאה בישראל כראוי, היא
 מוצאת מקום לכל מבשיריה ובל בעל כשרון מוצא מקום
 לגלות את פרי רוחו מבלי שידחק כשרון אחד את חברו
 אבל עוד ירחיבהו, וזאת היא המדה מדתי של הקב"ה שבלי
 מלא מחויק ריקן אינו מחויק, אמנם כבר נודע שתחת
 אשר בדברים המעשיים כל מי שיש לו איזה כשרון בין
 מרובה בין מועט כשהוא עובד הוא מתקן ומועיל בחלקו
 לעומת זה ביצירות היפות, כשם שהגאון האמיתי הוא
 משכלל את הנשגב שבמעשיו, ומועיל להרבות המעם
 הטוב, כן מחוסר הגאונות המקורית יהפך את היופי
 למין דלדול וחסרון חן, ע"כ חלק הפלפול הרחוק הנבנה
 יפה הוא ראוי רק לבעלי כשרונות גאונים באמת שהם
 מעטים בעולם. אחד ומצוין מאד בהם כתכונותיו המעשיות
 והרוחניות המהאומית לזה היה הגאון האדר"ת ז"ל אצלו
 היתה גם אהבת הפלפול פרי החסידות אהבת השם יתברך
 ואהבת התורה שהיתה חרותה על לבבו אמנם עם תעופת
 רעיוניו ורוחב פלפולו לא קמנו בעיניו אף ההערות היותר
 קטנות בכל מקצוע שבתורה וכולם היו חביבים עליו. כנפשו
 הפלפול קבע אצלו תחמו ע"פ סגנונו המיוחד, לפי רבני
 חלקיו

חלקיו, לחלוקים, ודרושים, לסיומי מסכתות למערכות, לכ"א ערכו לבד, והרבה מהם הטה בכתובים, בספרים רבים שהניח אחריו ברכה, לזה אמנם הקציע חלק רק בימי שחרותו, אה"כ בימי העמידה, וקרבת הזקנה היו מעמד חדושו ברובו כבר עומד על מעמד הדרושה המתונה, אבל לא חסר ממנה ע"פ רוב אותו הברק הגאוני המצורף עם הבקיות הנפלאה. הנהגת רבנותו, כהנהגתו הפרטית, היתה מלאה תמיד נעימות ורך. עדינות ואצילות הנפש רחוק מאד היה מכל גאווה ומכל התהדרות רוחו היה נח וקל, בכל ענין היו כשרונותיו ככנור המנגן מאליו, מלאים חיים, תנועה, אהבה ועו, וזה היה נכר בין בכשרונו המיסרי, בין בכשרונו הלמודי, בין בדרכיו במה שבין אדם למקום וכמה שבין אדם לחבירו, כשרונן הלמודי היה מצויין במקירה קלה ומדוייקת. לפעמים היה עובר ע"פ ספר גדול ומלא ענין כמעוף עין, של שעה קלה, וכבר הוה דמי ליה כמאן דמנח ליה בכסתיה חדושו היו מפכים והולכים, עמו היה עט סופר מהיר, בקלות נמרץ, בעונג של זריזות היה כותב את חדושו הרבים והמלאים כשרון וזיו חיים של גאונות נהדרה, וצהלתו זאת לא היתה סותרת למדת ענוה של אמת שהיתה שרויה תמיד עמו למצוא בכל אדם יתרון ומעלה, מה שלפי דעתו לא נמצא בו, והיה רגיל תמיד לשנן אזהרת חז"ל, "כל היודע בחבירו שגדול ממנו אפילו בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד", וכן היה נוהג כבוד אמיתי ופנימי בכל אדם, בפרט בבעלי כשרון, ובכל מי שמצא בו שאר רוח, בחכמה או באיזה שלמות שתהיה ומכל שכן ביראת ה' ומדות טובות ביחוד במדת האמת והענוה, שכל מקום שראה אוהם נמצאים באדם

באדם, היה נמשך אחריו, בכל חס לבו לאהבה, אהבתו לבעלי תורה היתה כ"כ עמוקה וגדולה עד שקשה לציירה בדיוק לא היה דבר אשר שגב בעיניו כדי להיטיב ולכבד לת"ח, וטרח בגופו במאדו, ולא חש לפעמים גם לשום למרמס את כבודו רק כדי לעשות טובה ויקר לת"ח, כל הספרים הרבים שנתן עליהם הסכמתו, עבר עליהם מראשית עד אחרית וכרוב העיר עליהם הערות, ומכספו עזר לפעמים לא רחוקות למחברים עניים להדפסתם, והעיר רוחם להתחזק בעבודתם, אידיאל פנימי היה לו להתחזק בהפצת ספרים והדפסתם, אע"פ שלדאבון לבבנו ממעטים הם בני דורנו בדרישת הספרים החדשים, העמוקים בדברי תורה, בהלכה ובאגדה. מ"מ התקוה הפנימית, היתה משעשעתו, כמו בטבע שעור יבא יום, והרוחות ישקטו מועפם, ישראל יתישב להכיר את אשר ראוי לו להוקיר ולכבד, ועם מנוחת הנפש והתחזקת הכחות הכלליים יחוש ויכיר כמה פעלה חבת התורה עליו לטובה ולברכה ותחת שיוון נפש ומאיסה הנמצאת לפעמים בין רבים על כל העסק של הרחבת התורה והגדלתה לכל מקצועותיה תכנס האהבה והחבה שתבא בדעת נפש, ויכבדו מאד כל ספר אשר בתוכו נמצא עמל יגיעה וכשרון בכל דבר וענין מן התורה, והאהבה לא תתכנס עוד רק ביבוליותיקאות לבד כנהוג עכשיו כ"א גם בתלמוד ובמעשה, כשאוהבים את האומה הישראלית ואת תורהה באהבה האלהית הראויה להם, האהבה מתרחבת על כל קניניה הגדולים והקטנים הקרובים והרחוקים, והאהבה וההכרה בעצמה מביאה אור וחם של קדושה ותפארת.

אהבת ד' וחסידות שהיתה בלבנו, לא מנעתנו מעולם מהיות

מהיות נעים, בחברת רעים. משמח היה את הבריות בחן שפתיו ובחדודיו הנעימים והמבריקים המפיקים אהבה וחסן, עד שהיה למוסר חי, להשכיל אל צורת החסידות כשהיא שרויה בנפש נדיבה ויפה, כמה היא מדוממתה, בו מצאנו מצב הנפש של האמונה הברה והתמה עם יראת שמים, עדינה וטבעית ישראלית בעצם מהרתה.

חסידותו היתה מעורבת תמיד עם העולם ועם החיים, הוא היה לבוש תפילין כמעט כל היום בצנעה תחת כובעו שלא ידע בו זר, וזאת החסידות המצויינת בימינו, לא היתה סכנת עליו את צהלת הרוח וחדות החיים כמו היה שואף תמיד להקרב לאותה החסידות הבריאה והכאירה של רבי ירמיה, "דהוה ברח מוכא משום דתפלין קא מנחנא" אהבתו את המצות היתה אהבה עצמית פנימית מעומק הנפש וקדושתה, בוריות וצהלה. היה זריז וזהיר לקרות ק"ש בתפלין כותיקין, גם כאירופא בימות הקיץ. כל דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים החכורים והקלים, היו חביבים עליו חבת הנפש, והיו לו לעונג ושעשועים, זאת היא מדת טבע היהדות במהרתה כשאין מכריחים בכחות מזורים, לכלא את הרוח. כל התולדה הגדולה של פרמי הדינים והמנהגים, אפילו החומרות שהחמירו בני ישראל על עצמם; כולם, הם פרמי האהבה הפנימית של עם ישראל עם ד', לשם ד' אלהיו, לתורתו, לעממיותו ולארצו, המקושרים כאחד מבלי להפרד לעד. האהבה הפנימית והגעגועים הקדושים המה מבקשים להתרחב בכל אשר ימצאו, וההרחבה היותר טבעית היא בישראל להטביע חותם האהבה והעונג הרוחני של רחשי כבוד וידידות הללו על דרכי

החיים

(1)

החיים, זאת היא ההרגשה העדינה הכללית בכלל האומה מראשית עד אחרית, והיא מושפעת והולכת כל זמן שרוחה בריא וחסון בקרבה, ושירה תמיד על החלק הרענן והאמיץ שבה, שהם חסידי וגדולי הדורות, התורה וכל מצותיה, לכל סעיפיהם וסעיפי סעיפיהם, בחיים, בתלמוד ובמעשה, הוא רואה בה שירה אלהית גדולה ואדירה שיר ידירה כל מצוה וכל הלכה יש לה תכונה מוסיקלית מיוחדת שכנסת ישראל היא מקשיבה אותה ומתענגת עליה „פרח תפרח אף תגל גילת ורנן“. עלינו רק להסיר את האומם מעל אוני בנינו „החוחים והקוצים הסוככים את השושנה העליונה“ והשירה תכה גלים בלבכם ותרום את נפשם באותה הרוממות הטבעית שהיא מרוממת את כל אותם אשר חשו כראוי לפתח את טבע יהדותם. יהודי מבעי במלא הטובן, היה הגאון הצדיק האדר"ת ז"ל, ההרמוניה העברית היוצאת מכל התורה המעשית כולה לכל ענפיה היתה מנגנת בקרב נפשו פנימה, וע"כ היה קשור באהבה לכל מצוה קלה כחמורה, אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד.

הרבנות, אמנם היתה שנואה לו כי הלא היא היתה המניעה היותר גדולה לו ז"ל משקידת התורה כפי חפצו שהיתה אהבתה כאש קדש בוערת בלבבו אשר לא אמר די, וביותר שהיתה מונעתו מהטבעיות שלו ממבע הענוה והשפלות על כל דרכיו, שזה היה אדיר חפצו תמיד את אשר ראינו בעינינו מסגולת הקדושה הקנין הפנימי של קדושת המדות באיתו גאון וצדיק מו"ח ז"ל. אנחנו צריכים להתיגע ולעמול הרבה עד שנוכל לרכוש לנו בדי עמל, תבינות

תכונות קדושות והמימות כאלה, זהו כבר הרושם של פרי ירידת הדורות, באיזה צד, הראשונים היו יותר מבעיים, גאוני הרוח, כן בתורתם, אף בצדקתם, והאחרונים כחגבים הננו למולם. אנחנו צריכים להעמיס על נפשנו הרבה למודים מלאכותיים עד שנוכל לבוא קרוב לאותן המדות הטבעיות שכבר היו קנויות ליחידי הסגולה בעצם קדושת נפשם. נפלא הדבר אמנם מה שאהבת התורה, עמלה ויגיעתה עושה, כשנתכוון על אותו המצב הנפשי שרוב בנ"א נתונים בו. מי יכול להתרומם באמת למעלה מאהבת עצמו אהבת מסונו וכבודו, וכשנראה מעבר מזה איש אשר מרכז חייו היה כלו קדש לה' וכל חפצו לא היה כ"א לעשות את הטוב ואת החסד היותר גדול, מה שרק יהיה בכחו לעשותו ובמחוהו לציירו, עלינו להתעורר ולאמר מה טוב יהיה גירלנו כשהיו רבים בני למודי ה'; כמה כדאי הדבר ליסוד יסוד חנוך כזה, שמצויינים אנשי קדש שכמותו ז"ל יוכלו להגמל מתוכו; כמה הוד ותפארת עז והדר יש לדור כשבנים ההולכים בדרכי קדש כאלה נמצאים בתוכו.

בקונטרס קטן שמצאנו בין המון החבורים ובתכי קודש בדברי תורה, שנכתב כעין צוואה לבניו, ויו"ח, שהתחיל לרושמו כמה שנים לפני עלותו מאתנו, מצאנו דברים מזהירים המעידים על קדושת נפשו הקדושה וגדולתה ומהם דברים שצריכים לידיעה גדולה בעצם מהרת נפשו ואהבת האמת הגדולה שהיתה בלבו עד כדי להבין שיחתו ז"ל. בתומו אמר שמה: „ביחוד אין רצוני כלל, להשתרר על זולתי, יהי מי שיהיה, איש או אשה, גדול או קטן יודע

ספר

ספר או בור, ומה שעשיתי לפעמים כעין השהירות היה זה למורת רוחי, ובשביל עבודת הצביר המוטלת עלי, ולבי חלל בקרבי על אונסי בזה", אלה דבריו ז"ל היוצאים מקרב לב מהור. שנאת השררה אנה נמצא אותה בפשטיתה באמתתה ומבעיותה כמו שהיתה חיה בלבבו של אותו צדיק ז"ל, מי יביא לנו תמורתו, והשררה היוצאת משנאת השררה כמה כשרה היא, כמה נקיה היא משקר חנופה ואהבת עצמו היתרה, וכשבעל נפש יקרה כזאת עומד בסביבה שמכירים אותו יפה, שיודעים את ערכו, את הלב המהור הדופק רק דפיקות של צדק ושל אמת. כמה דברים גדולים ומאשרים לטובת הכלל, יש לעשות על ידו; אבל מי ירד ער נבכי הנפש, ברור שאמונת חכמים הולכת ומתדלדלת לדאבון לב כל אוהב עמוחפיץ בתקנתו, ומפני מה אמונת חכמים נופלת? מפני שכל אחד מיחש נגעי עצמו, פניותיו ומדותיו היותר פגומות, לכל גדול ובעל בעמיו, ע"כ אפסה האמונה ובית ישראל הוכה לרסיסים, מנהלים שאינם יכולים להיות מוסכמים באומה מתנשאים מעצמם ובר אותם שלא קדשתם התורה ולא רוממם המוסר המהור יותר קרובים הם להיות באמת מנוגעים בנגעי מדות שאינם טובות, וההדרכה מתקלקלת, אבל בהיות הרור נשמע לצדיק צדקות אהב, להאיש שהאמת נר לרגלו, וכשהכחות המעשיות מתרכזות לדגל אחד, או אחדים, לדגל המוסכם ונודע ברוח ה' אשר על עמו, הלא אפשר למעט כשלונות ולהרבות הבנין, לטובת עמנו וארצנו, לבנין ולא לסתירה לתקון ולא לקלקול.

אחרי תקיפה רבת הערך, בעיון ובמעשה, עמל גדול ובתיבה

זכתיבה מרובה, במרחבי תורה, ומעשה רב בעניני העיר והסביבה, עם סבל המון צרות ומכאובים ויסורי בית, יצא ממקום רבנותו הראשונה פניבז, אחרי אשר נקרא לעיר התהלה, הנודעת בישיבתה הגדולה מיר, היציאה הזאת הרבתה גם היא לקדש שם שמים, בשז שכל דרכיו ז"ל היו מלאים חן וכבוד, הוד ותפארת וקדושת שם השי"ת והירתו, כאשר באו בני עדת מיר לשחר פניו שיקבל עליו את רבנות עירם, ומצבו אז בפוניבז היה נדחק, לא מצא לנפשו חובה להתישב הרבה, ונעתר להם; אמנם אחרי שקבל הכת"ר ובני פוניבז נודעו מדבר נסיעת רבם מהם, רבתה המהומה בעיר, כמעט פתחה אונם להקשיב את יקרת הסגולה הנמצאת עמם, כמובן, עד מהרה שבו לתקן את המצב החמרי, במעלה הגונה ומכובדת, באופן שבשום פנים לא היה כדאי להחליף כבר אז את עדת פוניבז הגדולה והעשירה על עדת מיר הקטנה ממנה ועניה, כפי הנהוג בעולם העתקת איש ומשפחתו, מעיר לעיר, ביחוד ממחוז למחוז ומפלך לפלך, קשורה היא בהמון דברים קשים ומעצורים רבים, אשר בנקל למצא דרך של יושר ג"כ לפתח חרטה, כשהמצב משתנה ויכול היה להיות שוקט על כנו ומקומו בכבוד גדול. אבל כאן יצא כח הצדק ממחבואו, ההוא יאמר דבר ויחזור בו, יקבל כתב ואחרי שינוי תנאים לטובה ישים לאל מלתו, ע"כ לא הועילה כל ההשתדלות מצד עדת פוניבז, ואחת אמר כל זמן שבני מיר לא ימחלו לו הכמחתו לא יוכל לשנות כמובן, לא מחלו, ולמרות כל התנאים היותר טובים שהיו כבר מתקנים לו בפוניבז יצא לעיר מיר בשנת תרנ"ד.

מעשיהם

מעשיהם של צדיקים הם לעולם מחאה חיה, נגד זוהמתה של המחשבה הרעה של שכחת ד', שהאנושית בכללה וכנסת ישראל בפרטה בנכשלים שבה עלולה בכל דור להיות נוקשת בה. האמונה, היא המסקנא היותר מזהירה של הלמודים היותר רמים ונשאים, המוארים באור עליון, האמונה הכללית, בשם ד' אל עולם המנהיג את עולמו, במשפט ובצדקה, למרות כל המון התלאות המתגלות בחיים, בחיי הפרט והכלל, בחיי האדם וחיי החי, הנה המחשבה העליונה, היא מתרוממת עד מרום הררי עד, כל אשר יתגברו המעצורים לעומתה, כן תתגדל ותתקדש; כל אשר יהיה יקר פדיון האושר היקר של חסד עליון, כן יתגדל כבודו וירבה עו תפארתו, והמחשבה העליונה הזאת מורשת אברהם אבינו ע"ה למין האנושי בכללו, באמצעותה של כנסת ישראל, האמת, מתגברת היא ועולה למרות כל מואסי מוסר שבכל דור ודור המתאמצים להשכיח שם ד' ולהשקיע את קול אלקים הקורא לאדם מזרום שכלו ועומק לבבו ושוכחי ומשכיחי שם ד' עוברים כצללים, מתגאלים בגסות החיים הבהמים כדי שבעם, ומפריעים פה ושם מנוחת ישרי לב כפי אשר יעלה בידם וכפי אותה המדה האלהית הנותנת גבול גם לגרועה שבמדות הרעות להיות עושה את תפקידה, בפייהם, במעשיהם ובכתבם, כציצת נובל הם עוברים ונבלים באין זכר למובה ועם זמנם „שם רשעים ירקב“ והדעה העליונה המתגברת ועולה לרגלי הזוהר היותר עליון של השכל האנושי ורגשו המהור מצד נשמת אלה אשר בקרבו היא כובשת את מקומה בלבבות, למרות כל הקטנות של הלב

הלב האנושי לעומת רוממותה וגדולתה של המחשבה האלהית הגדולה; אמנם יסוד קיומו של קדושת הרעיון הוא מכון הצדק המעשי המתקומם בצדיק יסוד עולם. בכל דור ודור, החמדה, הזיו, החן והתפארת המוסרי שהוא המופת היותר נשגב הפועל בחיים, הוא מכריע אלפי מחשבות של שוא ותהו, המעכירים את הלבבות במהומתם, המהפכות את הציור של האושר, השלום והשלום, הראוי להמצא בכל לב, למען הגיע באמת אליהם בפועל, לתל של קרבות שנאה, איבה ושפך דם, כח זרע ואגרוף רשע, שאמנם די רק מעוף עין אחת על התולדות השונות, שבין שני הדרכים, להכיר את האור מן החושך, ואת האמת מן השקר; אבל מעוף עין, הלא עובר הוא, והלב הרע, לב הותל אשר לאדם נתן להכשל ולפול, ביחוד כשישנם בעולם משחיתים לבבות, ע"כ צריכים אנחנו למחזה תמידי, לדמות דיוקנא של הצדק הנובע מיסוד הציור הפנימי, של המחשבות המפכות מעומק האמונה הראשית שהוא נור המין האנושי כלו עזו ותקותו, ומשוש דרכו. אשר שם הוא שואף וזרח מצד הנפש המשכלת שבקרבו.

כנסת ישראל, העומדת על יסוד קדושתה האלהית. המצטרפת עמה, הדבקה באלהיה, אלהים חיים אשר הפליא לעשות עמדה, החיה ומתקיימת בפלא פלאות, העומדת כסלע מוצק בלב ימים וגלים סוערים, רק עם ברית אלהיה אשר עמדה, המפליא אותה מכל העמים אשר על פני האדמה, רעי אדם הפוגעים את יסודי המחשבה העליונה של האנושית הכללית בין שהם מאוה"ע

בין

בין שהם מסיגיה וכדיליה שמקרבנה יצאו מוספת היא על ידם מכאוב עד הנפש יותר מכל עם ולשון.

אימה זו, שכל פעליה הטובים והסורגשים בעולם הראתה על הבסים של דעת אלהים בארץ, אומה כזאת שהיא רואה את הבתמים האפלים בתולדתה רק לפי אותה המדה של שכחת אלהי מעווה ודבר קדשו, ואת חסנה ותפארתה רק בהתהללותה בעושה ובגילה במלכה.

והאמת ההיסטורית שלה, החתומה בחותם כל כך אדיר ונאמן, חותם אלהי אמת, שהבטיחה הקיום והעמדה הלאומית למרות כל המון התלאות הנכונים לרגלה שבאו כתומם עליה כפי אשר יעדה מראש; אימה כזאת, שבהנמל שם אלהיה ממנה, אין לה כלום, לא שאיפה ולא תקוה, לא תכלית ולא חיים, לא חפץ ולא מטרה, והנה באים בעלי לב עקש, ובעת צרה ומצוק דוקא, בעת אשר כאויר לנשימה נדרשים להם תנחומית אל, ומנסיכים עליה רוח קטב של צחנת הכפירה, ולא רק בתור כפירה מפקפקת לבד, כ"א בתור יסוד, אמונה כפרנית בעמים של אנשים כאלה המאמינים באין שכל דוקא רק לדברי הגרועים שבפילוסופי המינות שבאוה"ע, ובדור כזה שהתרחק מכל רעיון נאצל, ואין כחו כ"א בדברים מעשים ומוכניים, ולא יתבוששו רועים רעים, למנקט כללים של מסקנות מדעיות בדברים פילוסופיים, רפויים רק למען הכפירה שתוצאתה הבגידה, ירידת רוח האומה ונפילתה, מה יקרו לנו לעת הזאת גאונים צדיקים וקדושים החיים באמונתם, בקדושת אמת, אשר טהרת רוחם, ואהבתם לעמם הקשורה עם אהבת ד' שמענגת את חייהם המלאים קדושה ועוז, יהיו למגן

למגן נגד אותן הבליסמטראות הדמיוניות המבעיתים את רכי הלב הנזרקות מתוך המחנה האפלה ההורסת את חומת בית ישראל, ברשעת נבלותה, צדיק החי באמונתו שבסגולה נפשו השפיע אהבת אמינה, תם ויראת ה' מהורה בערך גדול היה כמו"ח הגאון ז"ל. דרכי חייו כולם היו מלאים אמונה במחון ועז כשמו ית', אמונה הנובעת מתוך לב סלא אהבה עזה לעמו, ומתוך נפש ערינה ומרגשת את אשרו ויסוד ישעו כי ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה.

כל רעיון ומחשבה הבא' מתוך מחקר חיפוש ובקורת כשהוא לבדו במהרת החופש שלו לא יגע לעולם לרעה לא באמונה הכללית המשותפת לכל ישרי לב וגדולי דעה שבכל המין האנושי, דעת אלקים ונצחון הצדק והמוסר בכללו הכולל חיי עולם, וחיי דורות עולמים, ולא ביסוד נצח ישראל וקשורו באלהי מעויו וברית קדשו בתורה ומצוה, על זה נאמר „כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי“. רק הלב הרע, הלב הזונה, הנשפל עד שפל כל רגש עכור, אשר לא יוכל לראות בניאות ה' להתרומם לחוג רעיונות נשאים בכלל, ולא יוכל להתנשא עד מרום קדושתן של ישראל, ולהרגיש עם זה חיים מלאים ובהירים, הלב הרע הזה הוא המחולל את כל המהומה והמגערת בישראל ובאדם. ע"כ התרופה לעומת הלב הרע, הוא הלב הטוב, הלב המלא אורה של צדק ומשרים, הלב אשר תורת ה' עשתה אותו ללב חי חיי אמת, החש ומרגיש את המיובה האמיתית של חיים המפכים מקדושת דעת אל אמת וקדושתן של ישראל ונצחם, לבבות כאלה כל מה שיתרבו כן יסיפו גבורה ועז

ועז לישראל, ביותר אנחנו צריכים לציור נאמן של דמות דיוקנם של צדיקים ואנשי קדש כאלה שהיו בקרבנו, לעת התעוררות הצורך לגבורה הגופנית, בתור הגנה נגד החולשה והרפיון הנפרז השורר בקרבנו מאז וירד בדורנו עד הדיוטא התחתונה, אשר ככל כח לעת שאיפת התגברותו ושלמונו, כמה גדולה היא האחריות להשמר מקצוניות שבו, וק"ו לשאיפת הגבורה הגופנית אצל ישראל שהוא צריכה להיות מסוננת, מטהרת ומשומרת מכל דרכי השליטה הנכרכים עמה, אנו צריכים להבחין ולדעת למדי כי מעולם לא היינו מצטיינים בכח זרע נגד כל העמים וכי לא בכח זרע בשר קמנו ונתעודד עד כה, אמת הדבר שיותר מדי נחלשנו חולשה גופנית שעזרה ג"כ לגרום חולשה רוחנית, וצריכים אנחנו להגביר כחותינו העזובים והנרדמים. אבל, דוקא באותה הרגע עצמה, לא לשכח שעלינו החובה שלא לעשות את מעשנו רק עפ"י דמויים וחיקויים קיפיים, משלים טובים הם לנו, אם נביא ממנהגי העולם הכללי, אבל לא נטעה בין משל ובין חיקוי, המשל הוא טוב ונאה, מביא חזק ותועלת, והחיקוי הוא מפסיד ומכלה מנפש עד בשר, והוא כבר אכל אותנו למדי בגלות הארוך, וחלילה לנו להוסיף לאכול את הבוסר הזה, גם על אדמת קדש וארץ אבות.

ואותו החילוף הנמהר, שבין משל, שהוא טוב ונאה ומועיל כשמישבים את הדברים והמושגים על כנם, ולפי אותו הערך של המצב החדש שהם באים ללמוד עליו, ובין חיקוי הבא מהכרה גולמית, האומרת איכה יעבדו הגויים האלה—ואעשה כן גם אני, הרבה שמות בנו לא רק בין החמון, שמאלה יצאו המונים המונים, ונתרחקו מאתנו

מאתנו עד מעבר לגבול ישראל, כ"א גם בין המתאמצים להיות משפיעים רוחניים לישראל, שזה הוא עקר החסרון שלהם, שהם שואבים ממקורות זרים, מים שאובים, ומביאים אותם למחנה ישראל כמו שהם, בלא השכלה עמוקה ובלא דעה מיושבת, לסנן ולזכך הדברים עד שיהיו ראויים להביא מהם תועלת כשיבואו בעולם העברי ואלה המה דוקא המתפארים למחדשים ובעלי מקוריות, ומאין יבאו להם דברים נכונים ישראליים באמת, אם את מקור מים חיים עזבו. ידיעת התורה שבכתב ושבע"פ, וכל הספרים הרבים שכתבו לנו גדולינו צדיקינו חכמינו ומאורנו בכל דור ודור עד דורנו זה, והוא בכלל, ביחוד אותם שנכתבו ברוח המהור והשלם, ברוח ישראל הרענן היודע שהוא עוסק בדברי אלהים חיים, ובחלק אל עליון שהוא צור עוזו וישעו עדי עד בכל אלה לא יוכלו למצא חפץ אחרי אשר כבר נמהרו להחליט עפ"י אותם הרעיונות הקלושים שעלו במוחם בהיותם צעירים מאד לימים, ודעתם עוד לא התחוללה עליהם כלל לעשות מעשה בדרכי חייהם עפ"י אותן ההשפעות הזרות, וכיון שנחזו צור עזם, ויתרגלו בדרכי רעה של הפרישה מדרכי הצבור הישראלי בחייהם הפרטיים ועכ"פ בהסכמות פוזיויות מוחלטות בכל הדברים הקרושים שבלב המיוחדים לישראל ביחוד כבר נסתמו אצלם אותם החלונות המאירים שעל ידם יוכל האור האלהי השורה בישראל לחדור לתוך לבבם, ועכשיו כל זמן שהם מזקינים, אינם חושבים כ"א מחשבות כאלה שלא יזונו אותם עכ"פ מאותם דרכי החיים והמסקנות הזרים אשר כבר הסכימו בהם ואיכה זה יוכלו לבוא לחצרות ד' לישב דעתם בדעת התורה והגיונותיה עפ"י

עפ"י מקור ישראל, אם כל רעיון וכל דבור ההולך במהלך
 אמתת התורה ורוחה הוא הפוך לגמרי מכל דרכם בחיים
 אשר בחרו, ועם אותם הדרכים הזרים לישראל נתחברו
 ג"כ הרעיונות והמגמות, השאיפות והאידיאלים להיות
 תולדותיהם כיוצא בהם, ובזה הם הולכים ומתרחקים,
 תורתם שקנו להם בנעוריהם הולכת ומשתכחת מאתם
 משתכחת מזכרונם, ומתעברת ברגשותיהם, והציור הכללי
 של אור היהדות, הולך הלך ומועם, עד שהם מוכרחים
 לחשוב על האפלה האיומה שבתוך לבנם, שזהו אמנם
 מאור היהדות, ותוכן הרעיונות המפכים ממקורה של
 תורה, ובזה הם מוכרחים לרעות רק בשדי אחר, ובתמצית
 כל יהדותם שנכנסה רק בשפה שנשארה להם מכל מחמדי
 נעוריהם, הם מדמים לזכות את ישראל בחרושים, והחדושים
 הם כעשן לעינים, אפילו אותם שהם ראויים להתקבל
 אצל אומות העולם מביאים הם אפלה ורפיון לנו, כשהם
 זרים לישראל ורוחו, וק"ו שהמוצלחים הללו פעמים רבות
 עולה בידם דברים כאלה שגם אצל הטובים וגדולי
 הרעיון שבכל עם ולשון הם לחרפה וקלססה, ע"כ אין לנו
 לתמה על החפץ על פעולת הרקבין שבדעת וכמוסר שהננו
 רואים בדורנו, מעטיה של חלק ידוע מהספרות החדשה
 העברית ביחוד, עפ"י אותו המצב הנמוך שהיא עומדת בו
 כעת, אפילו סופרי ההסתוריה שלנו, אם היו זוכים לבוא
 למדה זו לעומקה לחלק בין משגל לחיקוי. לפחות משעה
 שהתחילה הפילוסופיה ההסתורית להמצא בעולם, והיו
 דנים יפה לומר כשם שחכמי התולדה של עמי אירופא
 ביחוד מקשרים את שלשלאות הסבות ההסתוריות עפ"י
 אותו האומד הראוי להיות משוער לפי המצבים של
 העמים

העמים אז, מלמטה למעלה ביחש הזמן, כלומר מרום מצבם הקולטורי של עכשיו, עד אותה השפלות והברבריות שהיו שקיעים בה מימים מקדם, שע"כ הולכת הבקרת ההיסטורית ומעממת את הזהר הדמיוני הנוצץ מרחוק מקדמות ימות עם ועם, וכזה היא מתקרבת אל האמת נאל הדרישה ההגיונית כפי היכולת, אם נבוא למדה זו בתור משל מה עלינו לעשות לשקול בד בכד, את נפילותינו נגד עליותיהם, את האמת המרה והעמוקה „שמיום שחרב ביהמ"ק, אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו", ולמוד את מדרגות הנפילות אשר נפלה כנסת ישראל מכל מחסדיה שהיו לה בימי קדם, בימי עזה וחסנה, הודה והדרה, בימים אשר נר אלהים זרח עליה, בשבתה שוקמת וצלחה בארצה, מקדשה בתוכה נביאיה שהם נביאי ד' ושרי קדש גם לכל האנושיות מקרבה וחכמיה יועציה מלאי רוח אלהים, ועמרת גדולה גבורה ועז, והיא בתור אומה יחידה, בתוך כל ממלכות האליל מתנשאת מעל כל עבי החושך אשר כסה ארץ, עד אותה הירידה והשפלות, הבו והרקב של עכשיו, אם בתור משל באנו ללמד על מצעדי ההיסטוריה, מיד היינו למדים שתחת אשר כל חכמי התולדה שבכל עם ולשון יתקרבו אל חפץ דרישת האמת, והגברת רוח האומה, בהסירם את עודף הדמיוני הבא על ההשקפות ההיסטוריות מתוך אותו המשפט שהיו רגילים תמיד לדון את המצבים הקדמונים, ואת האנשים הפועלים בימים מקדם, באותה המדה של ההוד והקולתור ההוה שלהם ולא שמו אל לבם אותו ההבדל העמוק למשל הנמצא בין הגרמני היושב בארמנות ברלין ונהנה מזיו ההשכלה הזמנית עד המיימני ההולך חשוף

שת

שת ביערוה גרמניה בקדמות ההיסטוריה שלהם, וע"כ
 יפה למדה הפילוסופיה ההיסטורית בכלל, לקצץ את
 כנפי הרמיון, הלקוח ממה שהאדם דן את כל העולם כלו
 לפי מצבו הוא, ואת העבר הרחוק לפי אותה אמת המדה,
 של ההוה שלו, ומזה יצאה גם מבלי משים התורה הכללית
 של הנמכת הערכים, השפלת הרגשות של הקדמונים
 עד שיהיו ראויים להתלכש בצורה הנאותה להם לפי זמנם
 ותקיפתם הנמוכה והחשוכה, א"כ מה עלינו לעשות לפי
 מדה המשל הלא גם אנחנו ככל האדם הננו מרגישים
 את העבר באותו הצביון של ההוה ואת קדמונינו כאלו
 הנם אנשים בערכנו, ואת רגשותיהם עפ"י רגשותינו,
 ואנחנו הלא ידענו מנפילת הכלל את נפילת הפרט, כמה
 רב הוא המרחק בין מצבם העליון בגדולה ובעז, ברוח
 חכמה ואור כבוד אלהי אמת הנודע בשירי משוררינו, שרי
 אלהים, ובדברי נביאנו, בהליכות חכמינו ועו רוח קדשם
 כי לא בפעם אחד נפלנו, כ"א נופלים והולכים אנחנו.
 וסוכת דוד היא נופלת והולכת עדי ישוב לה אורה וישעה
 מגינה ומשגכה, ע"כ עלינו לפי המשל המתוקן ממתקנים
 שבאוה"ע להמשיך את קו ההיסטוריה שלנו מלמעלה למטה
 ממש, כלומר מרוממות המצב העליון, המלא זוהר ואור
 כבוד ועו, שהיינו בו עד השפלות הזמנית, ודלדול הכחות
 שהננו עומדים עכשיו, ולהעלות עפ"ז את כל השלשלאות
 ההיסטוריות, ואם נבוא להשתמש באותה המדה של
 הפילוסופיה ההיסטורית, אע"פ שהיא בכלל רפויה והשערית,
 מ"מ בזה האופן היינו מתקרבים יותר מעט אל האמת,
 ועומדים על אותו הבסיס עצמו, שהטובים שבחוקרי
 התולדה שבאוה"ע עומדים עליו.

אבל

אבל רבים מחוקרי התולדה שלנו, ככל המון הגם, זנו אחרי החיקוי, תחת המשל, וישתמשו עם אותו הרוח הכללי של הנמכת הערכים והשפלת הרגשות שמצאו אצל סופרי האומות וירחיקו את צעירנו כהכרת האמת ההיסטורית וידכאו את רוח עמנו, וימלאו את חלל לבבו ריקניות יאוש ומפח נפש, המיוסד על שקר ועל תהו והבל, ועתה צעירנו האהובים, חפצי חיים, ועז, אין לנו דרך ועצה אחרת כ"א להשליך בפעם אחת את כל אותם הכבלים הרמיונים אשר אסרו אותנו בהם, איתם המאשרים הסתעים הנתעים וההועים ההולכים חשכים, בהשפיקם בילדי נכרים. בלי דעת וחשבון מבלי עמל וכשרון עברי מקורי באמת איך לישב הדברים באופן שיהיו ראויים להיות לברכה ולא לקללה לעמנו, ולשוב לשאוב מים בששון ממעיני הישועה אשר לנו ממקיר ישראל הנך והמהור ממקור חכמינו חכמי אמת, אשר האור המיוחד, אור עליון אשר הוא זורח תמיד על כנסת ישראל, מקרוב או מרחוק לא חדל משלח עליהם את קויו המזהירים ומשיבים נפש, או ישוב אלינו חילינו, בנינו ישובו וחי לבכם, וישובו לנו סופרים נאמנים סופרי ישראל הראוים לשמם. „הבן בחכמה וחכם בכינה, והעמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו“ (ספר יצירה) כן טובה היא הגבורה לישראל כלכל עם, אבל מדה מיוחדת יש לנו, שלא נשכח את יסוד גבורתנו, המציאות בעצמו, צריך להדריך אותנו אל אותו הסדר והסגנון של המצליחים שבתולדתנו, אל הטובים שבמלכים ואל המעולים שבנכורים, ובהם נמצא עז ה', ושם אלהי ישראל עומד בראש כל נצח וגבורה, מעולם לא טעמנו טעם של גבורה מצלחת בת כפירה ורמיסת קודש. ע"ב
רק

רק גבורת קדש אנחנו צריכים לספח אל כל מבוקש של
 גבורה ועז, ואנשי החיל הללו, המאזרים את בנינו בגבורת
 קדש, המיוחדת באופיה הישראלי המיוחד, כשנהיה חפצים
 להבין לדעם ולהגיע עד עומק רגשותיהם לצרפם עם כל
 התעוררות של החיים שהזמן גרמה גבורי כח אלה, המה
 שרי קדש צדיקי ישראל, המלאים באהבת עמם וארצם
 עם כל חולשתם הגופנית, גבורת נפשם פנימה היתה
 תמיד לנו לאות גבורה, ועמוד נצחון קודש, "לא בחיל
 ולא בכח כ"א ברוחי אמר ד'. כי אצק מים על צמא
 ונזלים על יבשה אצוק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך".
 מי בכל העמים, כעמנו, שמאס את הגבורה היפשה והקשה,
 הגבורה שכולה חמרית העקובה מדם, ומביאה לבסוף את הגוי
 כלו לידי שפלות ובהמות גסה, שאחריתה היא כליון
 והעברה מן העולם, היהכן לנו לחשוב שעל יסוד שכלו
 הפוך ממבע עמנו נוכל לארוג דברים מעשיים והיסטוריים
 זהו אמנם החסרון העקרי שבכל מעשנו. זה כמה שנים
 הננו ממששים כעורים קיר פונים לכמה צדדים לבקש
 עצות בעד עמנו וארצנו, והננו מבקשים רק חיקוי שלם
 מעמים זולתנו, בשעה שעלינו להשכיל, שאין לנו דוגמא
 שלמה בעולם ע"כ אי אפשר לנו לעשות מהלך היסתורי
 בחיקוי שלם, מה שבאמת אין חפץ החיקוי בא כ"א
 מרפיון כח עצמי ע"כ עלינו לשוב למקורם של ישראל,
 חמושי כח, ומלומדים בדוגמאות ומשלים טחיי עם ועם
 בפיתוח חיי הצבור החמריים, אבל רק בערך משל קרוב.
 והיסוד לפעולתנו, הכח המעמיד צריך שיהיה לעולם
 טבעיותינו העצמית ממקור ישראל, אשר יוסיף ויתגבר,
 כפי אשר נשכיל לכבד את אנשי הסגולה שבקרבתנו,
 ולחפץ

ולחפץ לדעת ארחות חייהם וצביונם ולהרחיב צדדי
 ההנהגה הכללית לרוחם, ד' ברד ינחנו ואין עמו אל נכר.
 כמה יפה ומלבבת, תהיה הרשימה של גבורה
 לאומית בישראל כשתהיה מתחברת מאהבת עמנו וארצנו
 עם רוממות ואצילות הנפש של ידיעת ערכנו המיוחד
 עם נשיאת דגלנו ברמה, כפי המוכן הלאומי האמיתי,
 המוכן ההיסטורי מראש מקדם, זה הצעד עוד לא החלונו
 לעשות בזמן האחרון, ועתה בא מועד, כבר עברו כל
 הנסיונות למפח נפש, מפני חסרון הכח היסודי, וכת
 היסודי, העממי שלנו, כמה נקל הוא שימצא לנו, אם
 רק נתרצה באמת לעבוד לטובת עמנו, כאבותינו לפנים
 צריכים אנחנו כפעם אחד לזרות הלאה, את כל אלהי
 הנכר, כל המחשבות תולדות היואש הרשע והכסל של
 הכפירה ההוללה, שהמה ההפך ממה שעמנו חפץ לראות
 על עצמו, ועל כל העולם כלו ולדגל בדגל ישראל
 האמיתי, דוקא בעת כזאת אשר החושך יכסה ארץ וערפל
 לאומים, דוקא בעת שלטון האדם באדם לרע לו, בעת
 אשר גזל משפט ישלם בלי מצרים וחרב דם ואש, נעשו
 לשופטים בארץ, דוקא לעת רעה כזאת עלינו להראות
 בחיים ובספרות, כי יעקב שואף לקום בעז רוחו, בתורת
 אלהיו אשר בקרבו ובלבבו, התורה שהכיאה צדק עולמים
 ואורה למחשכי עולם, לדורות רבים תורת ד' אדון כל
 המעשים אשר דרכו היא משפט וצדקה, ועמה ובה נדגל,
 "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה", אמנם
 ניכל להיות כמבשרי שלום וצדק, רק אנחנו עלולים הננו לסבב
 התקדמות מוסרית גדולה בעולם, כשנשאוב חפץ תחייתנו
 ממקור ברית ד' אשר עמנו לעיני כל הגוים, רק אז
 בהשקט (ח)

בהשקט וכבטחה תהיה גבורתנו, וזאת היא הגבורה המיוחדת לנו מידי אוזר ישראל בגבורה, תאזרנו עז וחיל, כשתהיה נשאבת ממקור גבורתנו מאז מעולם, ומדור לדור תגדל ותאמץ, כשנכשיר את עצמנו להבין שהצביון העברי ודוקא החפץ ללכת קוממיות לא יוכל לעולם להפרד מקשר שם ד' אלהי ישראל, שרק עמו נהיינו לעם ומתורתו, ואז הלא ימצא לנו המון עוזרים רבים לקום הריסת עמנו מעברים, עוזרים כאלה שמתגרת יד זרותה של התכונה שלבשה התנועה העממית, בשעה שהיא רוצה להסיח דעתה מיסוד חייה נתרחקו ממנה ונעשו עריה, הלא המה כל גדולי הדעה והמוסר שבכל העולם כלו המכירים את הקדושה של התעודה הישראלית בכל לב ונפש והם יכולים להיות מתרבים בכמותם ואיכותם, וכל גדולי התורה, בעלי הלב המהורז והנץ הצדיקים והחסידים שתמיד בהם התפארנו בקרבנו פנימה, ע"כ רק זה צריך להיות האיריאל הפנימי שלנו שיתן להשתדלות הלאומית ערך נכון וקיים, כפי אותה המדה שנהיה אנחנו מתאימים במהלך חיינו ובהגיונינו הכלליים לצורת התכסים, המקוה ממנו, לכללות המין האנושי, ולאישיותנו המיוחדת.

כשהרבתה השערוריה הרוחנית במערב אירופא להפיל חללים, לקצץ את נטיעותינו הטובות ע"פ נוסח אשכנז במערצה של הציביליזציה, ושיווי הזכויות שתחת כנפיה, אחר נפילות רבות ונוראות, התאוששו מוכים וישרי לב, צדיקים גדולים, בתורה, לרכוש להם את הקולטור הזמני, ולהתאימו לחיי היהדות כפי האפשרות, הצילו אמנם רק מעט מהרבה, אבל הם היו צריכים להתלבש בבגדים שאולים, לסוד מדתן של ישראל בקו אשכנז, ע"כ

ע"כ רק להחזיק להם טובה על אותו החיל אשר עשו
אנחנו צריכים, ואין לנו להתפלא כלל, על מעוט ההצלחה
שבתנועתם בפנים ידועים.

אנחנו אמנם, הלא נשתנו עלינו הומנים, לא בפילוסופיה
אשכנזית אנחנו צריכים לבוא, כ"א בחפץ חיים עבריים,
שמקורה האמיתי הוא מקור כים חיים של תורה ד' אשר
עמנו. ומה נח הוא לסגלו ולשעבדו לתורה ולתעודה,
אם רק לא נקשה עורף, להיות דוקא עבדי עבדים
מכודנים, לרעיונות של הפקר ושל תהו, רק מפני שכך
היא הבדה, אצל איזה כהה בין אוה"ע.

הבו אחים, נחל להכיר, כשם שאנו מבירים את
חולשתנו עניינו ומרודנו, ג"כ את חילנו וגבורתנו את
עשרנו הרוחני שיביאנו להרים קרן, להחיות רוח בנינו
בקרבנו.

ביחוד עלינו לדעת שהעמים שאנו קוראים אותם
מתוקנים עדיין אינם מתוקנים באמת; רחוקים הם עדיין
הרבה ממצב התרבותי המהודר של האדם, וחושבי מחשבות
הטובים שבהם מראים יפה בעליל את החסרונות הגדולים
העצורים בקרב חיי החברה שלהם. על מנהגי הנימוס והמוסר
שלהם יש הרבה מה לפקפק מצד רגש המוסר האנושי
ומצד התוצאות שהם גורמים לה לעצמה, גם הנהגת
חנוכם ובתי ספריהם עוד איננו כלל כסף טהור אפילו
ביחס האנושיות הכללית, והמבקרים הכבירים מוצאים כתמים
אמיצים ולקויים גדולים בכל הליכותיהם. א"כ אנו כשבאים
עלינו בפרץ מים כבירים מנהלים חדשים, ומסדרים לנו
הכל מחדש ע"פ החיקוי של אוה"ע מה אנו עושים, לא
מחכמה כלל; הם בעצמם לולא ההכרח שקשה מאד דחיי
חברה

החברה הנשרשים, להשתנות בחפזן, היו משנים הרבה מסדריהם, ומשליכים הלאה כמה נגעים שדבקו בהם ואנחנו באין הכרח, הננו לוקחים מהם את הכל על עורותם ועל פרשם :

גם זאת לדעת, כי כל חסרון מתנחל באיזה אומה יש לו מעיקים הכרחיים, ודברים טבעיים שמסויעים לו, והגנות טבעיות לעומתו, ע"כ איננו כל כך מזיק, אע"פ שמעכב התפתחות ומאחר את הטובה מלבוא לעולם, שלא מצינו שועל שמת בעפר פיר, אבל כשבא עם אחר אשר לא עמל במנהגים כאלה ולא גדלם ומקבל אותם מצד קלות דעת, בלא חשבון ודעת עצמו, כל אותן הרעות של החסרונות יכאיבו לו על אחת שבע, אצל העם הזר אינם נמצאים כל אותם ההגנות הנמצאות בטבע העם שהועתקו ממנו החיקויים הללו, וזאת היא הסבה היסודית שבכל מקום שהלך ישראל לחקות עמים אחרים נפל הרבה מהם במצבו המוסרי לפי ערכו. ביחוד הדבר נוגע למצב בתי הספר, שהסגנון הלאומי הכלתי מעובד שלנו, עושה מעשה נערות, כמעשה המתבוללים שכבר מעמנו את אחרית הליכותיהם, ואין בינם ובין הראשונים מאומה, אלא שהראשונים חפצו בהתבוללות וידעו בכירור מה שהם חפצים, והלאומים שלנו כ"ז שלא יבאו להבין שלאומיות ישראל צדיכה להיות דוקא כפי טבעה ומקורה שהיא קדושה לד', הם מתרגמים את ההתבוללות עברית, ותרגום זה עושה את ההתבוללות עצמה למין בריה משונה, שאפילו להתבוללות איננה ראויה, כיון שאינם נותנים רוח חיים חזקים ישראלים בגוף החנוך מהיכן יעמוד הרוח, ורוח חיים זה אי אפשר שינתן כ"א בתלמוד ובמעשה, והמעשה מחויב

מחויב הוא להיות דוקא בחנוך ביחוד שמירת התורה כהלכתה בלא שום התחכמות לומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה כפי שרירות הלב הבא בכללו מקלות ראש, נגד כחה ועצמה של כנסת ישראל, ונגד חשיבות האלהית, והתלמוד צריך להיות דוקא עקרו מקרא משנה וגמרא, המזון היסודי לרוח ישראל, יש רשות לבקש עזר מן העסקנים המיזיכים שבחכמת הפדגוגיה ונסיינותיהם להקל את כובד הלמודים וק"ו שיש רשות, ואולי גם מצוה וחובה לתרגלת השפה ברבור החי, ולא היתה יוצאת ע"ז שום קטיגוריא מגדולי גאוני וצדיקי הדור שיחיו, כשתשתחרר מתערוכות ההרס.

אבל כל אלה הם ראויים להתקבל דוקא כשיש העיקר, כשיש שמירה ועשייה, מקרא משנה ותלמוד, וק"ו בארץ ישראל, פה אנחנו חייבים להראות שאנחנו חיים, חיים שלנו, חיים של ישראל, אז המופת הלאומי נעשה מופת חי, מבלי פנות אם הישוב הוא לעת עתה גדול או קטן, מ"ס עם ישראל חי על אדמת ישראל ברוח ישראל, וכשהחיים הללו הם מתאימים, לעבודה ולשכלול של ישוב, הנסיון הוא נסיון נעלה וטוב, והם קרובים לברכת ה' של קץ המגולה, שרוב העולם הנאור ראוי להיות שמח בו. ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעם ישראל כי קרבו לבוא, כל אלה הם דברים כ"כ פשוטים, עד שאי אפשר לפחות מהם מאומה, וראויים המה לקובעם לאשיות מעשיות בצורת ישובנו החביב, ואז יוסר התבלול, כלבול הלשוניות של דור ההפלגה שבקרכנו יקמן ויחלש, עד מהרה נוכל להבין את השפה המהורה הטבעית, והפנימית, שבה גדולי ישראל, גדולי התורה, באמת מבטאים את הגיוני לבכם, ועד מהרה נוכל לבוא

לבוא למדה זו הטובה, להשתמש בכשרון השפעת הרעיונות שיהיו קרובים ומתאימים זה לזה.

הרבה דוגמאות נוכל לקחת לנו מחיי האיש הגדול הזה, בעל הלב המהור והחפץ הטוב לישועתן של ישראל ולכבודן, כמה היה חפץ תמיד לתמוך ולסעוד כל רעיון טוב, כל פעולה מועלת, וכמה עזבהו כחו, מנגיחות ודחיפות של ההריסה הסוררת שנכנסה כמסס נוסס לתוך התנועה הלאומית ביחוד.

כמה היה שמח אותו צדיק ז"ל על כל דבר טוב המביא אורה ושלוש, וזכרני למשל הרה"ח סובלסקי כונן את ספרו השנתי „כנסת הגדולה“, לנסות כח של השפעת רעיונות מצירוף התורה, הלאומיות וההשכלה, כמה היה עלו מאורנו ז"ל על הנסיון הזה, שקוה ממנו תוצאות טובות לקדושת שם שמים, לחבת התורה, ולאחדות ושלוש בישראל, חזק את ידיו, ונתן לו חמר מסגנונו, ובצפיתו צפה להתפתחות הענין בכללו ובפרטיו, עוד נסיונות פרטיים נסה ולא רפו ידיו, עד שפגע באבן מעמסה זאת בורותה של ההשפעה הרעה מהמבקשים לסכסך את רוח עמנו עד היסוד, עד שנמצא הכל מרעל, כל תקון כל צל של חיים כבר הוא נטמא במגע ובמשא של הוללות וכפירה בזויה.

כמה מחשבות גדולות היו לאותו צדיק ז"ל בנסעו לאה"ק, לכהן פאר בהרכנות בירושלם ת"ו, כמה היה מקוה לעשות ולפעול, על כל ועם כל. אבל, בבואו מה מצא? מצא שהכפירה מתאמצת להתהלך בחוצות ירושלם בגרון נמוי, חפצה לבלע את כל העולם העברי, ואין דורש ואין מבקש מכשולו כח, לטהר את הרוח במובן חיובי, לדבר מלה עברית בצורה עברית פנימית, באותה הצורה, שהיא צריכה

צריכה לצאת מציון מהר קדש אלהינו, לכה"פ כשהאמצעיים השליליים אינם מספיקים כלל לבדם, "מעונותיהם של ישראל, הצדיקים מתעלפים ועפים" (אגדת שמואל) הידים המהורות רפו, הרוח הנשגב ירד והגה נכאים ועם דורו מה ישחח, מעטו המבינים לדעו, ואשר כח בהם להיות לעזר לצאת המערכה בפועל ובמעשה, ע"כ הפכו עליו צירוי תמיד, ועצתו נבלעה. אמנם הלב המהור והער לא שקט ולא נח, אף כי לא נתן לו אף חלק אחוז מתאותו לראות על אדמת הקדש, בכ"ז כפי היכולת, שנתמעט הרבה מדאבון לב על המצב האומלל הכללי שננע עד נפשו, פעל ועשה, להמכת מצב בני תורה, הנאנחים ונדכאים, לתקון דברים שבתורה ודת קדש והמכת מצב המוסדות היסודיות. אבל לא באלה לבדם היה חפץ להתגדר. המושבות, הישוב החדש, היה לו ממוש חייו, תקוה וענו. כמה היה חפץ להשפיע עליו מרוחו המהור, אמנם כבר עצרוהו החלאים, רפיון הגו והרוח, הדעה העמוקה והפנימית, שהצלחת הישוב תלויה אמנם כפי אותה המדה שרוח ד', שהוא רוח ישראל האמיתי יפרח שם וישגשג, היא משכה אותו תמיד, לחשוב מחשבות איך לרומם רוח היהדות האמיתית במהרתה בהמושבות. אבל, הסכיבה לדאבון לב, מצא אותה בלתי עוזרת עדיין לשכלל לזה אמצעים הגונים, האדריכלות לבנין הגשר על התהום העמוק והרחב, שבין משאת הנפש הגדולה של צדיק החי באמונתו, החש ומרגיש מה הוא עוז וישען של ישראל עד אותן שנפלו לעומק ההרהורים הרעים שנפוצו לדאבונינו בין חלק מצעירי הישוב החדש לרגלי המאשרים המתעים, עד כדי להשפיע על האחרונים לבנות ולהחיות חמרה

חסרה חומר רב, והחומר הוא צריך להוטר, מתחתית מצב החנוך, שנחדרים והישיבות שבארה"ק לעודר את יושבי אה"ק ברוח עז וחיים יחד עם רוח תורה ויראת ד' מהורה בחיפוש עצות נכונות איך להתאים את חפץ החיים והבנין המצוי בהמושבות עכ"פ באיזה מדה לשמחת לבבנו, עם יסוד החיים והתקומה הלאומית שלנו, עם הכרה אמיתית פנימית לאהבת התורה ודרכיה דרכי נועם, שהם לנו עז תהלה ותפארת אחרית ותקוה כדבר ד' אשר נאמן.

והנה כל מה שהחמושים ברעיון הבנין, יוסיפו להיות משפרים מעשיהם ומחשבותיהם ביחוד אלה המחשבות שמתגלות בספרות. כל מה שיוסיפו לדקדק לקחת חומר להתעודדות הרוח, חומר בלתי מפוצץ ומהרס את כל מועדי אל בארץ, באותה המדה יהיה נח להתאים את המכונות הנפרדות, שכל אחת דורשת את ציונה. אבל החוצפה היא קנאית נפרזה איננה מותרת משלה ומשל אחרים, שהיא אומרת שהם שלה כחוט השערה והיא הולכת הלך והוסיף לעפר בעפר קרן כל צבי עד שהרויחה לשום כל תקון ושכלול לשם נרדף עם מינות ופריקת עול מלכות שמים, וכל התוצאות המדאיכות הנכרכות אחריה, עד שהולידה סירים סבוכים וצלמות תחת סדרים.

עם כל המניעות מלעשות דברים קבועים בפנים, הועילה הרבה כניסתו של אותו גאון וצדיק ז"ל לירושלם עה"ק בתור חטיבה לאומית, קורת רוח היא לאומה כשהיא מוצאת דבריה החביכים לה כל דבר במקומו הנאה לו, ומי שיודע אך מעט את החכה היתרה שהיתה מורגשת לאותו צדיק ז"ל מרבבות אלפי ישראל ואת השמחה

השמחה הפנימית אשר מלאה לבבות רבות מהקורת רוח הגדול שבא אמנם, האיש הנאה, למקום הנאה הראוי לו „ר' אליהו דוד וירושלם עה"ק", כמה היו מתאימים הצלצולים הללו, מי שרק לא נתרחק כ"כ עד לבלתי להכיר את רגשי הלב הפנימיים והטבעיים של כללות עם ד', האוהב את התורה, ואת יראי ד' יכבד, כבר הוא יודע להכיר רוממות ערכה של ההרגשה המשמחת הזאת שיש לה ערך הגון ונכבד ביחש לרגשי אמונים, של עם קדוש לאנשי קודש, שבהם חיי רוחו, אינני כותב בזה תולדה במובנה הרגיל, אבל אינני יכול למנע עצמי מדכר את אשר לבני חושב, למראה הגדול הזה, של נפש גדולה קדושה ונפלאה מלאה קדושה וטהרה, יושר אמת וצדק, ומוכתר בכתר שם טוב, במלא רחב נפוצות יהודה כמעט בכל מקומות פזוריהם לשם ולתפארת, שהיתה מלאה חפצים גדולים ונעלים, אוצר מחשבות קדושות וטובות על ישראל ועל רבנו, על התורה והארץ, שהציור בעצמו יאזרנו עו, אבל יותר מכל אנו צריכים ללמוד את הצד השלילי את הסבות אשר מנעו את הנפש היקרה הזאת מהפיק חפציה הרמים והנשאים, למען נוכל להשתמש בלמודים הללו, איך לכונן מחשבות בעצה לימים הבאים על"ט, איך להשתמש בכלי חמדה החיים אתנו, יוסף ה' על ימיהם, בגדולי ההדור טהורי הלב וקדושי המחשבה, איך נוכל למגן את ההשפעה שתהיה משותפת מכל העברים השונים שלנו לבנות את בית ישראל, נשפר מעשינו נכונן רעיונינו ושבו לנו בונינו, ביכולת, להיות בונים וגוררים עמנו בלא לב ולב.

(ה)

ה.

החסידות, היא לעולם נור ועטרה לישראל, אמנם נתערבבו המושגים מאפס דורש ומבקש, והרוח ירד פלאים עד איתו הגבול של הערבוביה שרבים אינם מבחינים עוד בין החסידות הקדושה והטהורה שהיא מחיה את האומה בהמצאה בין בניה, ובין החסידות הדמיונית, שהיא מכלל גלמי החסידות, בלי תאר ובלי צורה ובלי תקון (מסילת ישרים) השפלה והפחותה שכל בן דעה וירא אלהים באמת ישתדל להתנשא ממעל לה. כמה נדרשת היא לנו החסידות הנקיה הרמה והטהורה לעת כזאת, וכמה אנחנו צריכים להתרומם להכיר מתוך הרגשה לאומית בריאה, את צרכה הגדול שהיא נצרכת לכלל האומה, הרוח הלאומי שמעודדנו להכיר את כח השלשלת הרוחנית הגדולה המקפת את האומה כלה, בכל הזמנים ובכל הדורות, וק"ו בכל דור ודור למדות רבוי פלגותיה, התפוצצות כתותיה והבדלי אישיה, הוא צריך ללמדנו דעת להבין את כל מדה גדולה של איזה רכוש נפשו, לא רק כפי מה שאנו רואים אותו במקומו הפרטי באיש הפרטי שלפעמים לא נכיר את ערכו, לפעמים יהיה נדמה לנו מה מנו יהלך אם דרכי חייו של אותו גאון וצדיק פלוני לא יהיו כ"כ קדושים, וממלאים, בשקדה של תורה ומעשים טובים, זאת היא רק הכרה פרטית, אישית, אבל כשאנו באים להכרה כללית, מיד אנחנו מרגישים איך בכלל האומה, המחשבות והרעיונות, מתבוללים ומתערבים הם, למרות כל קירות הברזל שלפעמים הם חוצצים בין איש לאחיו, וכשנכיר את היבשת המקפת אותנו, המעיבה בעבים מלאים קדרות המחשיכות את שמש

שמש חיינו הרוחניים, בין בערכנו הפרטי ובין בכלל האנושיות, עד מהרה נבין שגם כל עם, לא יוכל לחיות ולהתעורר אם לא יהיו מקוריו המוסריים הולכים ונוזלים, אם לא יהיו לבבות ברים בקרבנו, אשר ברוח טהור שבקרבתם יפיצו את ערפלי ההשתקעות של ההגשמה הכוזב והשפלה „היש בה עץ אדם שמגין על דורו בעץ” כך היא מדת כל עם אף שאין עממותו מיוסדת בעקרה על יסוד קנינים רוחניים, ומהסקירה הכללית נבא להבחין כדין ק"ו למדת עמנו עם ד', וביותר לפי המצב המר והנמהר שאנו שרויים בו שקשר של קנינים חומריים, חסרים לנו לגמרי, וגם בעת אשר היו ויהיו לנו הנס תמיד קשורים במערכות של הניוני קדש, חירותנו, מורשת ארצנו חסננו ומעוזנו בעבר הקותנו ומטרתנו לעתיד שהנם כלם מלאים רתוקות קדש, חמושים בקדושה אלהית ובמגמות מוסריות רוממות, ונצחיות.

תואר החסידות המהורה כבר נודע לכל שהיא אהבת חסד במלואה, אהבת החסד כשהיא מתרחבת בנפש מהורה, באופן רחב, היא מוצאת את כל סעיפיה, מאהבת חסד, באה להתרומם לאהבת מקור החסד אלהי עולם אשר אמר עולם חסד יבנה, מאהבת החסד ימלא באהבה רבה לצור ממנו חוצב, לעמו, וישתוקק להעצים חילו „איזהו חסיד המתחסד עם קינו, עם קן דיליה דא כנסת ישראל” (תקוני זהר) באהבת חסד פנימי יהפרץ הרגש בכל עת במה להחיות את אהבתו העדינה בפועל ובמעשה, וברוח חכמה יתור לו הליכות קדש שהכר היותר נרחב שבהם הם הרחבת המצות ברוח אהבה לסעיפיהן ופרטיהן, המצות שבין אדם לחבירו בתור החסד המוחשי, ושבין

ושבין אדם למקום בתור הוראות לאהבת שם ד' ודרכי האומה הקדושה והחכימה, הפעולות היוצאות מעצם מבע הנפש המהורה, כשם שהם מניחים את הדעת היפה כן הם מחזקים את הרשמים הטובים, וקובעים אותם בלב יפה יפה, ומתוך שע"פ רוב הם דברים שאינם של חובה, שאין בשלילת עשייתם, שום רעיון של אימה ושל קדרות נפש, ע"כ הם ממלאים תמיד את נפש החסיד אורה וצהלה אהבת ד' ואהבת עמנו ותורתנו, והפעולה הנפשית היא פועלת, גם מבלי מעשה, על העם בכללו, רושם הקדושה והחסידות כשהוא עומד בזהרו, מכנים קרני אורה גם לתוך לבבות רחוקים ומרעיף מל תחיה גם על נפשות יבשות, ע"כ גדולה היא מאד ערכה הכללי של חסידות מהורה ואמיתית שבמדה מרובה מצאנוה בגאונינו ז"ל.

לא אוכל מבלי להציב בזה, קטעים מגוף הקונטרס של הצואה המונחת לפני, אשר אמנם רק מי שידע והבחין את גודל מאור האמת שהיתה בנפש צדיק זה, יוכל לשער השערת אמת, את אמת המדה של גדלות הנשמה הזאת ומהרתה בהיותה יכולה לכתוב ברוח תמים דברים כאלה.

זה לשונו ז"ל "מעודי אני שונא את הגאווה, עוד מילדותי וקטנותי תעבתי בלבי את האיש אשר ראיתי בו סימני גאווה כפי דמיוני ב"ה שאין בלבי שמץ גאווה, אם כי לפעמים הרכה אני רואה טוב כשרונותי ומעלות המעטות בי אבל ב"ה, איני נפעל להתגאות עי"ז".

"אהבת הבצע לא קננה בלבי מעודי, ואף כי לא אוכל להתפאר מהרתי לבי עד כי הייתי שונא בצע, למדה זה לא הגעתי עדנה, אבל לאהוב ממון לא".

כן

„כן גם שנאתי את הכבוד מעודי ולבי דוה עלי בעת שמכבדים אותי, וביחוד כשאני מכובד מגדולים ומיובים ממני, ואני יודע שהם אינם מכירים אותי בטוב, בעוה"ר אני מקבל כבוד יותר מהסניע לי וכ"ד הירושלמי שלהי שביעיה, וא"א לי להניד להם ללא תועלת, שלא ישמעו אלי ויתלו כי גם עניה יתירה ומה אעשה".

המדות היקרות האלה מורשה הן לי מאבא מארי הרב ז"ל".

„כן מעודי האמת נר לרגלי, ואת השקר שנאתי ואתעבנו בלבבי עד מאד, לא אחפה על אוהבי ולא על קרובי במקום שהוא מתנגד להאמת ולא אעשה שקר בנפשי שלא להודות על האמת, איני עושה סניגורין במקום שיצא ממנו שלא כהוגן בשגגה, ולא אכחד תחת לשוני שגגתי".

„גם המדות הספונות האלה מורשה הם לי מאבא מארי הרב ז"ל, ואם כי עליו נאה ויאות שם „עניו" ומדת „ענוה" היה בו מפני שהיה לו במה להתפאר, לא כן אנא חלא בר חמרא, מה אני ומה מעשי, אני מכיר ערכי הדל ותורת המעטה מאד, שאין לי כלל וכלל במה להתפאר, ואין בי מדת ענוה כלל רק פשוטו כמשמעו שאין בי כלום ואינני כלום אבל זה אוכל לאמר במח אשר את השורש פורה ראש ולענה אבי אמות מומאת המדות הגאווה שנאתי תכלית שנאה לא מינה ולא מקצתה, היסוד לעבירות שבין אדם לחבירו, קלות וחמורות אשר כל הנוגע בהם לא ינקה, ת"ל לא מצאה מקום בלבי עד כה ישמרני ד' עד בוא חליפתי למהרני".

אהבת תוה"ק ולומדיה וביחוד לגדולי הת"ח ויר"א
אמיתים

אמתים היא בלבי ונפשי, מאד הנני צמא עוד גם היום לעמור לשרת אחד הגאונים האמיתים, צדיק גמור, פשוט לשמשו כעכר לאדונוי אך בעונותי עוד לא זכיתי לזה במקום שמכירים אותי הוא מן הנמנע, ובמקום אחר לא נזדמן לי עד היום למגינת נפשי—הלאה יאמר, „מעודי לננר עיני מאמר חז"ל הק" „יהי כבוד הכירך חביב עליך כשלך", וגם המאמר „כל היודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד" ולכן אני נוהר הרבה בכבוד זולתי יהיה מי שהוא, ובפרט למי שיש לו יתרון עלי בדבר מה שהמילו רבותינו חובה לנהוג בו כבוד". „מפני טבעי לברוח מן הכבוד הייתי צנוע ונחבא.

להסתיר א"ע מפני ב"א לא הראיתי כתבי הק' וחיבורי אשר זכני השי"ת בזכות אבותי ז"ל רק לאדם אחד מאלף מהמיוחדים שבידידי ובאי ביתי, ולכל אבוא לידי זחיחות הלב בראותי ריבוי כ"ק ת"ל (כה ירבו ויעצמו לאמיתתם) כתבתי על הדף הראשון של כל חיבור מאמר ריב"ז „אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך" וכו' (וממני למד גם אחי הרב ז"ל לעשות כן) נוהרתי בכבוד מי שגדול וזקן ממני שלא לכתוב לו „ידידי" כאילו חברותא נמי איכא בהדי".

הלאה כותב „מיום עמדי על דעתי נוהרתי בהפרשת מעשר מכל הרוחים שזדמנו לי".

„במצות ק"ש בזמנה הייתי נוהר מיום עמדי על דעתי. וזה לי כעשרים שנה שהורגלתי לקרות ק"ש קודם הנץ החמה לצאת יד"ח איזה מהראשונים ז"ל שק"ש ש"ש הוא דוקא הנה"ח".

בתפלה בצבור נוהרתי הרבה ב"ה וב"פ היה לי יגיעות

יגיעות רבות ועמל רב, עד שקבצתי עשרה ומעודי נדמה לי באם אתפלל לעצמי כאילו לא התפללתי כלל.

„זה איזה עשריות שנים שהרגלתי עצמי לשאת תפילין קטנים כל היום, ובפרט כשאני בדרך מתבטל מלמודי לקיים דחו"ל במכילתא ס"פ בא „כל המניח תפילין כאילו עוסק בתורה“,

„זה איזה שנים שהנהגתי לשאת כמה זוגות תפילין בכל יום, פן ואולי אינם כשרים, אך בכמה קצוצות אין לחוש“, „מעודי לא נתעצלתי לעשות נמ"ח בגופי כפי יכלתי, ידי לא אסורות לקבץ נדבות ורגלי לא לנחושתים הוגשו לחזור על פתחי נדיבים“.

„הן תלאות רבות והרפתקאות שונות עברו עלי ל"ע והן הן הזקיני אותי בלא עת, אין דבר אשר יבואני לידי בכי תיכף כמו שמביאני זכרון ירושלם עיר קדשנו ובית תפארתנו, גלות השכינה גלות התורה וגלות ישראל, אשר ברגע התבונני כמו זולגים עיני דמעות,

„בטרם קבלי עלי משרת הרבנות כמעט היו רעיוני קשורות בהרהורי תורה תמיד, גם כשהייתי מדבר עם ב"א לבי היה אל עיוני תורה והיה מרגלא בפי לומר שזה פשט הכתוב והגית בו יומם ולילה שהוא לשון מחשבות הלב כפי רבינו הנר"א ז"ל עי' אור"ח מ"ז בביאוריו ז"ל.

„משנים כבירות הנהגתי עצמי בכל עת שאני שוכר דירה חדשה לקיים בה מצות מזוזה מן התורה לכל הדעות ולאשר לרוה"פ ס"ל דשוכר א"ח במזוזה רק מדרבנן ע"ב אני קונה מבעל הבית חדר אחר במעות מומנים למשך זמן קצר באופן שיהיה קנוי לי מה"ת, ודבר זה מועיל לי גם לענין קביעות המזוזה תיכף ואף ששוכר בית

פמור

פמור כל שלשים יום (ויל"פ שגם אם שכר ליותר משלשים פמור קודם שלשים ויעויי" בפ"ה) מאחר שבחדר הזה שאני קונה חייב אני מח"ת מברך אני עליו ומציא בברכתי את כל החדרים האחרים, ואין לפקפק בזה משום דלא סמכא דעתי בלא כתיבה א"כ ה"ל כמו הערמה דבודאי במכירה לזמן קצר סמכא דעתייה והוא קניה גמורה ע"פ ד"ת ודרבנן, ולא נמצא בתורה זמן כלל לכמה חובת מזוה בשלו ובודאי גם שעה אחת כשדר בבית שלו חייב במזוה מה"ת".

בשעה שהייתי דורש ברבים, בשה"ג וש"ש הייתי אומר מקודם הנני מי"מ"ו לקיים מ"ע של הוכח תוכיח כו' ויה"ר שיהיו הדברים מסודרים בפי ונשמעים לעבודתו ית"ש ושלא אכשל בלשוני ליגע בכבוד איש ח"ו ות"ל שהייתי נוהר בזה בכל אופן היכולת בידי, ישמרני ה' גם לימים יבואו עלי לטובה,

„בשל זולתי הייתי נוהר מאד וגם לחמוד בלבי הייתי מתרחק, בכלל פעלתי בלבי ממש כדברי האבן עזרא בפ"י הלאו הזה אשר את של זולתי הוא בעיני כאי אפשר להשיגו בשום אופן והוא נמאס בעיני כבשר חזיר ומרפה".

אחרי אריכת דברים של סילי דחסידותא יקרים ונפלאים כותב „הגדה ספור יציאת מצרים הלהיכה נפשי ולכבי, וכל קרבי עד כי בכל מאמצי כחותי הגדתיה ובאמרי „והיא שעמדה" נזכרתי כל התלאות והרפתקאות שהיו לאחב"י מאז ומעולם אשר לא יאומן ולא יתואר, הנם הנפלא שעוד נתקיימו וגדול הרועה שמצילן לא יכולתי

יכולתי להתאפק בשום אופן מבכיות ועיני נגרו מעצמן בלי הפוגות עד שבושתי מבני ביתי".

מאלה הקטעים שהם מעט מהרבה מכל המדות הטובות הזריזות הקדושה והטהרה המלאים במגילת סתרים הנ"ל שהיתה גנוזה עד העלותו מאתנו, יוכל ללמוד רק מעט מהרבה כל החפץ להבין את יקרת נפשו הטהורה את הרגשתו העדינה, ועל כולם אהבת ה' ויראתו הטהורה שהיתה בלבבו, וכאשר נצרף אחת לאחת כל החמודות המוסריות הללו וסעיפיהם, עם גדולת התורה וכל הכשרונות הנפלאים שהיה הוא ז"ל מצויין בהם רק אז נוכל להוציא לנו איזה ציור מסומן מכלי חמדה זה שהיה לנו, שנלקח ממנו בעונותינו.

נפלאים היו השעות האחרונות של אותו צדיק ז"ל מנוחת נפשו וצהלת רוחו היו שלמים אתו, שלות צדיקים פנימית היתה חקוקה על פניו המאירים ברוח נכון היה נכון להשיב נפשו למקור מחצבתה, לאלהים אשר נתנה, שיחו והגיגו באהבת תורה לא סרו ממנו, ובשחוק צדיק תמים האיר פנים למדברים עמו, כסבר פנים יפות, ברגשי אהבה וידידות נעימה. ברגעים האחרונים בתחלת האשמורה השלישית, של ליל העברות, יום לוקח ממנו מחמד עינינו, ליל ג' אדר ראשון תרס"ה, כאשר הרופאים, העירו בקרבנו את כח החיים ע"י מזרקות מבעד לעור, החיש לאמר פרשת תפילין בעוד לילה, מדעתו, שכבר לא יקיים מצות תפילין ביום. חפץ לקיימה בדבור ולמוד גם שלא בזמנה מרוב אהבתו למצות השי"ת, עז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון.

השמועה של סילוקו של אותו צדיק ז"ל הקיפה את

את כל העיר הקדושה, ותרעש העיר ומחוזותיה ותהי
לחרדת אלהים.

אמנם מעטים היו ימיו פה על אדמת הקדש בעיר
קדשנו והם היו ג"כ רעים מלאים חלאים ומכאובים שונים
ומפני כך לא רבו כ"כ לפי ערך המכירים אותו לפי כל
ערכו הגדול, אבל היחידים הקרובים אליו מגדולי עה"ק
ת"ו, וכל עם ה' בהרגשה פנימית הכירו את ערך האוצר
הנחמד הזה שהיה להם, אשר שם כבוד והדר על עיר
הק', ואשר הרבה לעשות לטובתם לפי ערך מעוט הזמן
ורוב המפריעים, וביותר על הרצון הגדול והאדיר, על
החשק של אהבת הטוב והחסד שהיה לו ז"ל, שנגנו עמו
ולא יצא אל הפועל מכמה מניעות שונות אשר עלינו
החובה למען כבוד עמנו ועיר אלהינו להתעורר לתקן,
לאמץ ולחזק בכל אשר ימצא שם בדק, רוח ה' רוח
האמת והחסד שהיתה שפוכה על מאורנו ז"ל היא צריכה
להיות חיה בקרבנו, רוח אהבת עם ה' ואהבת ארץ
חמדה, המחוברת עם אהבת השי"ת ותורתו שהיתה גנוזה
בארון הק' הזה שנגנו, צריכה היא לפלס נתיבה ולצאת
אל הפועל ברוח עזה, וגבורה, ברוח דעת ויראת ד',
להתחזק ולעבוד עבודת האמת והשלום להגדיל כבוד
עמנו וארץ חמדתנו וכבוד עיר עז לנו, לעיני כל עם ה'
ומידו קרנים לה על מלא רוחב כל הארץ להתהלל בשם
ד' ועזו לרומם כבוד שמו ע"י הרחבת תורת חיים חכמת
אמת ודעת אלהים אמת בשערי ציון לעת כזאת אשר
אנחנו צריכים מאד לבצר כח המחשבה הישראלית האמיתית
להיות דוגלים בשם ד' ואמונת אומן ברוח משפט ועז, עת
לעשות לנו היא העת הזאת אשר בעוה"ר הננו הולכים
ודלים

ודלים, וגדולי עולם נודרי גדר עומדים בפרץ מעמי ע"כ החובה קדושה עד אין חקר שנלמד את בנינו דעת ויראת ד' להרגילים משחר של ילדותם בתלמוד של הלכות יראת ד' ודעת דרכיו, בהתאמה עם כל יתר התלמודים המעשיים והרחבתם, לעורר את כח הרעיון והמחשבה בלבב בעלי הכשרונות שבנו כדי שיתפתחו בכשרונותיהם יפה ויוכלו להוציא מעומק לבבם דברי חפץ הגיונות טובים ומחשבות טובות לחזק רוח עמנו המתרופף ולרומם קרן ארץ חמדה, להראות שאוירה באמת הוא חיי נשמות ומרבה חכמה.

„והיה אמונת עתיך, חוסן ישועות חכמה ודעת יראת ה' היא אוצרו“.

דמות דיוקנו של אותו גאון וצדיק זצ"ל יעודדנו ללכת בדרכיו להוציא את הטוב ואת המשרים את אהבת החסד, הצדק, השלום והאמת, הכל מאוצרה של יראת ד' מהורה העומדת לעד, עד אשר רוח ממרום עלינו יערה, ונזכה גם אנו לאותן הרגשות הקדושות והמהודות שהיו אצורים בלבבו המהור הנתונים ליחידי סגולה המתהלכים לפני ד', בתם דרך ויושר לבב, זכותו יעמוד לכל הלומדים ממעשיו, ומשתדלים להיות דבקים במדותיו הנעלות והתרומיות ולכל עם ד' הגוי כלן, אשר כל מעיניו ז"ל, היו ברוממות קרן ישעו וכבודו, והיו עינינו רואות את מורנו בעת יקיצו וירגנו שוכני עפר.

וְאֲשֶׁר הִמְתַּהֲרָהּ בְּאֶרֶץ יִתְבָּרַךְ בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן וְהַנְּשָׁבַע
בְּאֶרֶץ יִשְׁבַע בְּאֱלֹהֵי אֲמֵן כִּי נִשְׁבַּחוּ הַצְּרוֹת הַרְאשׁוֹנוֹת וְכִי
נִסְתָּרוּ מֵעֵינַי: כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה
וְלֹא

ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב: פי אם שישו
 וגילו עדי עד אשר אני בורא פי הנני בורא את ירושלים
 גילה ועמה משוש: וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא
 ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה: לא יהיה משם עוד
 עוד ימים וזמן אשר לא ימלא את ימיו פי הנער בן מאה
 שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקלל: ובנו בתים וישבו
 ונטעו כרמים ואכלו פרום: לא יבנו ואהר ישב לא ופועו ואהר
 יאכל פי כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יבלו בחירי: לא
 יגעו לדויק ולא ילדו לבהלה פי זרע ברוכי ד' הטה וצאצאיהם
 אהם: והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני
 אשמע: זאב ומלה ירעו כאחד וארניה כבקר יאכל תבן ונחש
 עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי אמר ד': פי
 מלאה הארץ דעה את ד' פמים לים מבטים.

במהרה בימינו אמן: